

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการบริหาร โรงเรียนวิถิพุทธและคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย และการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหาร โรงเรียนวิถิพุทธของผู้บริหารกับคุณภาพการศึกษาโรงเรียนวัดบ้านนา ดังนั้นจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาและการดำเนินงาน โรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนวัดบ้านนา
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร
3. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
4. แนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถิพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ
5. ตัวชี้วัดการดำเนินงาน โรงเรียนวิถิพุทธ
6. การดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธดีเด่น
7. แนวทางการบริหารหลักสูตรและการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษา

ขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544

8. แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
9. มาตรฐานการศึกษา
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวัติความเป็นมาและการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนวัดบ้านนา

โรงเรียนวัดบ้านนามีชื่อเต็มว่า “โรงเรียนวัดบ้านนา (ฟินวิทยาคม)” เนื่องจากพระอธิการ ฟิน อินทวโส (หลวงปู่ฟิน) เจ้าอาวาสวัดบ้านนาในขณะนั้น (พ.ศ. 2477) เป็นผู้ริเริ่มชักชวนชาวบ้านร่วมกันสร้างอาคารเรียนขึ้นเป็นอาคารเอกเทศถาวรจากเดิมใช้ศาลาวัดบ้านนาเป็นที่เรียน เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2477 ตั้งอยู่เลขที่ 112 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี บนพื้นที่ของวัดบ้านนา จำนวน 2 ไร่ 10 ตารางวา และพื้นที่สาธารณประโยชน์มีอาคารเรียน 2 หลัง อาคารชั่วคราว 1 หลัง อาคารอเนกประสงค์ (โรงอาหาร) 1 หลัง บ้านพักครู 1 หลัง เรือนเพาะชำ 1 หลัง สำนักงานธนาคารขยะ 1 หลัง และส้วม 2 หลัง

โรงเรียนอยู่ห่างจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 3 ระยะทาง 3.2 กิโลเมตร การพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับการช่วยเหลือและรับบริจาคจากทางคณะกรรมการ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง ชุมชน และประชาชนทั่วไป

โรงเรียนเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 3 ขวบ – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (อนุบาล 3 ขวบ เปิดเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเทศบาลตำบลแหลมฉบัง ตั้งอยู่ในโรงเรียนวัดบ้านนา) มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 787 คน (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2549) มีครูประจำการ 16 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 14 คน พนักงานราชการ 2 คน ครูอัตราจ้าง 4 คน (งบประมาณจากเทศบาลตำบลแหลมฉบัง สำหรับศูนย์เด็กเล็ก) ครูจ้างสอน 4 คน (งบประมาณจากชุมชนช่วยเหลือ) นักการภารโรง 1 คน แม่ครัวโรงเรียน 2 คน เจ้าหน้าที่รักษาความสะอาด 1 คน และยามรักษาการณ์ภาคกลางคืน 1 คน โดยมีนางสาวอัมพร บำรุงผล เป็นผู้บริหารโรงเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 – ปัจจุบัน

การบริหารงานโรงเรียนวัดบ้านนา จากการบริหารงาน 6 งานหลัก ได้แก่ งานวิชาการ งานกิจการนักเรียน งานบุคลากร งานธุรการการเงินและพัสดุ งานอาคารสถานที่และงานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เปลี่ยนมาเป็น 4 งานหลัก ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คือ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป ซึ่งในการบริหารงานได้บริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Base Management) บูรณาการกับระบบการบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี (Good Governance) และพัฒนางานตามกระบวนการ PDCA (Plan Do Check Action) โดยในการดำเนินงานตามขั้นตอนและกระบวนการยึดหลักการบริหารเวลา ความเป็นปัจจุบันและเหมาะสม

โรงเรียนวัดบ้านนาได้บริหารจัดการศึกษาเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จให้นักเรียนเป็นคนดี มีคุณธรรม ควบคู่กับมีความรู้ตามหลักวิชาการ ตามหลักสูตรสถานศึกษา กำหนดปรัชญาโรงเรียน “การศึกษาสร้างมนุษย์ให้สมบูรณ์” และกำหนดวิสัยทัศน์ “นักเรียนมีการพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย ประหยัด รักและชื่นชมที่จะแสดงออกถึงความเป็นไทย ใช้แหล่งการเรียนรู้ นวัตกรรมใหม่ ๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนและพัฒนาอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม ให้สะอาด ร่มรื่น มีระเบียบสวยงาม และเป็นศูนย์กลางของชุมชน” ซึ่งในการจัดการศึกษาก่อนปีการศึกษา 2545 นั้น โรงเรียนประสบปัญหาจากสาเหตุ ดังนี้

1. นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ย้ายติดตามผู้ปกครองมาทำงานทำในแหล่งอุตสาหกรรมแหลมฉบัง ขาดความพร้อมในด้านการเรียนรู้ และขาดการดูแลเอาใจใส่อบรมสั่งสอนด้านคุณธรรม จริยธรรม และระเบียบวินัยจากผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง

2. ที่พักอาศัยของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นห้องเช่า มีลักษณะคับแคบ และอาศัยรวมกันอยู่หลายคน ขาดสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

3. ขณะนักเรียนอยู่บ้านได้รับการมอบหมายงานให้รับผิดชอบน้อย เนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่อยู่ห้องเช่า มีอาชีพทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ภาระงานในครอบครัวที่ต้องช่วยกันทำมีน้อย นักเรียนจึงขาดประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย จึงทำให้ไม่ได้รับประสบการณ์จากการแก้ปัญหาและการทำงานร่วมกันเมื่ออยู่ที่บ้าน

4. โรงเรียนมีพื้นที่น้อย เป็นที่ของวัดบ้านนา 2 ไร่ 10 ตารางวา และพื้นที่สาธารณประโยชน์ใช้ร่วมกัน ประมาณ 2 ไร่ อาคารและห้องเรียนไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และจำนวนนักเรียนที่ต้องการเข้ามาเรียนในโรงเรียนวัดบ้านนา

จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าว โรงเรียนนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนา โดยได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนวัดบ้านนา ชุมชน และประชาชนทั่วไป ทำให้โรงเรียนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในปี พ.ศ. 2546 สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้พัฒนาโรงเรียนรูปแบบใหม่ 5 ลักษณะ เพื่อจัดการเรียนรู้ตามความแตกต่างและหลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและประเทศชาติ โรงเรียนได้พิจารณาตามสภาพของโรงเรียน ซึ่งพบว่าโรงเรียนสมควรได้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ระเบียบวินัย และพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่สงบสุข ควบคู่กับการเรียนรู้ตามหลักวิชาการในหลักสูตรอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจชีวิตและความเป็นอยู่ในยุคปัจจุบัน และการใช้ชีวิตพอเพียง ตลอดจนแบ่งเบาภาระด้านเศรษฐกิจให้แก่ผู้ปกครอง และการดูแลตนเองอย่างถูกต้องเหมาะสม จึงเข้าโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ตั้งแต่วันที่ 14 พฤศจิกายน 2546 เป็นต้นมา โดยได้ศึกษาเอกสารแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนวัดบ้านนา จัดอบรมพัฒนาจิตคณะครูและบุคลากรทุกคนของโรงเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และปฏิบัติแนวทางเดียวกัน เผยแพร่และประชาสัมพันธ์การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธให้นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนรับทราบ พร้อมทั้งนำหลักไตรสิกขามาบูรณาการกับการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งขอเสนอแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดบ้านนา พอสังเขป ดังนี้

1. บุคลากรทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาของโรงเรียนมีส่วนร่วมวางแผนและกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาตามสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น สอดแทรกบูรณาการในแผนการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

2. ผู้บริหาร คณะครู บุคลากรและนักเรียนของโรงเรียน เข้ารับการศึกษาอบรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และปฏิบัติธรรมพัฒนาจิตทุกปีอย่างต่อเนื่อง

3. สอดแทรกกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงตามหลักกรรม ไตรสิกขา และยึดวิถีชีวิตที่สามารถกิน อยู่ คู่ ฟัง ได้ถูกต้องเหมาะสม จัดบรรยากาศและ สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ร่มเย็น และสงบโดยผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมให้การ สนับสนุนกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ดังนี้

3.1 จัดการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้น “ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” ครูและบุคลากรใน โรงเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง “เป็นตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน” ในการดำเนินการจัดการ เรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ในกิจกรรมนั้น ๆ ทำให้ผู้เรียนและผลงานมีคุณภาพ ซึ่งกระบวนการบูรณาการไตรสิกขาใน ชีวิตประจำวัน อธิบายความหมาย คือ ระมัดระวัง (ศีล) ตั้งใจ (สมาธิ) ไคร่ครวญ (ปัญญา) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547, หน้า 224) โดยการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน ครูจะปลูกฝังให้ดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา เช่น การรับมอบหมายให้ทำความสะอาดพื้นที่ 5ส ในเวลา 07.30 น. เมื่อได้ยินเสียงเพลง 5ส ดังขึ้น เป็นสัญญาณให้ทุกคนทราบบ ทุกคนพร้อมกัน ในพื้นที่ของตนและทำ 5ส โดยในการที่ต้องทำด้วยความระมัดระวัง มีความรอบคอบปฏิบัติตาม กฎระเบียบของการทำความสะอาด (ศีล) ทำด้วยความตั้งใจ เอาใจใส่ รักในการทำงานนั้น ทำงาน อย่างมีความสุข (สมาธิ) และขณะทำงานตามหน้าที่ได้พิจารณาทำด้วยเหตุผล ใช้สติปัญญาในการ ปฏิบัติเพื่อให้งานดีมีคุณภาพที่สุด (ปัญญา) ซึ่งในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ครูจะให้ให้นักเรียนคำนึงถึง หลักไตรสิกขา และประเมินตนเองตลอดเวลาของการทำกิจกรรมจนเคยชินเป็นนิสัย

3.2 กิจกรรมไหว้ครูและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ วันพฤหัสบดี สัปดาห์ที่ 2 ของ เดือนมิถุนายน โรงเรียนจัดกิจกรรมไหว้ครูประจำปี โดยมีการเตรียมตัวก่อนไหว้ครู 1 วัน มีการ ฝึกซ้อมพิธีไหว้ครู จัดพานดอกไม้ รูป เทียนแพ โดยสอนแทรกอยู่ในแผนการสอนบูรณาการหรือ หน่วยการเรียนรู้ “ไหว้ครู” และเมื่อเสร็จพิธีไหว้ครูนำนักเรียนไปแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ณ วัดบ้านนา

3.3 กิจกรรมสอดแทรกธรรมะอย่างต่อเนื่องด้วยเพลงและสวดมนต์หมู่ทำนอง สรภัญญะ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็นทุกวันสวดสัปดาห์อย่างจริงจัง ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนสอดแทรกธรรมะ โดยใช้เพลงเป็นสื่อแทนคำสอนจากครู เปิดเพลงเสียงตามสาย และบรรยายธรรมประกอบ ในวันศุกร์ช่วงโมฆะแรก เป็นการสวดมนต์ทำวัตรเช้าแปลพร้อมกันทั้ง โรงเรียน โดยนักเรียนใช้ห้องเรียนเป็นที่สวดมนต์ และช่วงโมฆะสุดท้ายเป็นการสวดมนต์ทำวัตรเย็น แปล สลับกับการสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ

3.4 กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์แปลก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน ขณะเข้าแถวก่อน เข้าเรียนในตอนเช้าและหลังเลิกเรียนก่อนเดินทางกลับให้มีการสวดมนต์แปลพร้อมกัน เป็นการ

บูชาพระรัตนตรัยเพื่อระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึก

3.5 กิจกรรมทำสมาธิเจริญภาวนาพร้อมกัน โดยใช้เสียงเพลงประกอบ และแผ่เมตตา ก่อนดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยเมื่อกิจกรรมหน้าเสาธงเสร็จสิ้นนักเรียนจะเดินแถวเข้าห้องเรียน และนั่งสมาธิพร้อมกันทุกคนในโรงเรียน โดยใช้เสียงเพลงประกอบ เมื่อเพลงจบแผ่เมตตาพร้อมกัน ทำให้นักเรียนมีชีวิตที่สงบ มีสมาธิในการเรียน และยังเป็นการศึกษาให้คณะครูนักเรียน และบุคลากรทุกคน พร้อมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่และเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ

3.6 กิจกรรมผู้อาวุโสน้อยใหญ่ผู้อาวุโสมาก เมื่อพบกันตอนเช้า และก่อนกลับบ้าน ครูและบุคลากรเมื่อพบกันจะทักทายกันโดยการสวัสดี ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน และเมื่อนักเรียนพบครูและเพื่อนนักเรียนจะทักทายและสวัสดีกันอย่างอ่อนน้อมพร้อมทั้งส่งรอยยิ้มให้กัน และจะมีการทักทายและสวัสดีกันอย่างเป็นทางการอีกครั้งเมื่อเข้าแถวหน้าเสาธง นอกจากนี้ยังมีการทักทายกันด้วยการกล่าว “สวัสดี” ระหว่างครูกับผู้ปกครองที่มาส่งและรับนักเรียน

3.7 กิจกรรมพิจารณาอาหารและขอบคุณผู้มีเมตตา เมื่อนักเรียนจะดื่มมนและรับประทานอาหารกลางวันซึ่งโรงเรียนดำเนินการจัดให้ ทุกคนจะต้องกล่าวคำพิจารณาอาหารพร้อมกัน และกล่าวขอบคุณผู้จัดทำอาหารและผู้มีพระคุณทุกท่าน เป็นการแสดงออกถึงการรู้คุณค่าและประโยชน์จากอาหารและแสดงความกตัญญูกตเวที

3.8 กิจกรรมฝึกมารยาทชาวพุทธ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยและการแต่งกายแบบไทย มีการจัดอบรมมารยาทชาวพุทธทุกห้องเรียน โดยมีนักเรียนเป็นแกนนำการฝึกมารยาท พร้อมทั้งฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จัดตั้งชุมนุมดนตรีเพื่อประชาชน ชุมนุมแม่ไม้มวยไทย ชุมนุมนาฏศิลป์ ชุมนุมศิลปะ ชุมนุมนักประดิษฐ์น้อย และการแต่งกายด้วยแบบและผ้าไทยของครูและบุคลากรทุกวันอังคาร

3.9 นิมนต์พระเป็นวิทยากรสอนวิชาพระพุทธศาสนา และจัดกิจกรรมตอบปัญหาธรรมะ ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยการนิมนต์พระมาสอนเพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลาย ตลอดจนได้รับประสบการณ์ตรงกับกิจวัตรประจำวันของพระและมีการตอบปัญหาธรรมะในโอกาสจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

3.10 กิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตรประจำปี โรงเรียนวัดบ้านนาจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตรประจำปี โดยเมื่อกิจกรรมไหว้ครูประจำปี และแสดงตนเป็นพุทธมามกะเสร็จสิ้นสัปดาห์ถัดไปจะเป็นการเข้าค่ายพุทธบุตรซึ่งใช้เวลาติดต่อกันถึง 3 สัปดาห์ จึงจะเข้าค่ายได้ครบทุกชั้น โดยช่วงชั้นที่ 1 เข้าค่าย 2 วัน ไม่พักค้าง ช่วงชั้นที่ 2 เข้าค่าย 3 วัน 2 คืน พักค้าง รักษาศีล 8 โดยมีครูผู้คัดค้านควบคุมนักเรียนเข้าค่ายและเข้ารับการอบรมพร้อมกับนักเรียนในแต่ละรุ่น เมื่อนักเรียนออก

จากค่ายปฏิบัติธรรมแล้ว ครูจะเป็นผู้ประสานแนวการสอนของพระวิทยากรต่อไป และนิมนต์พระมาติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ

3.11 กิจกรรมนำคณะครูและบุคลากรเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรม โรงเรียนได้กำหนดจัดทำหลักสูตรให้คณะครูและบุคลากรทุกคนเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมพร้อมกัน (หลักสูตรเข้ม 5 วัน) อย่างน้อย 2 ปี/ ครั้ง โดยเริ่มปี 2545 อบรม ณ วัดศรีวนาราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติจังหวัดชลบุรี ปี 2547 และปี 2549 นำคณะเข้ารับการอบรม ณ วัดนาหลวง (อภิญาเทสิตธรรม) อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นศูนย์วิปัสสนา จังหวัดอุดรธานี นอกจากนี้ได้เปิดโอกาสให้คณะครู บุคลากรและกรรมการสถานศึกษาได้ร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมประจำปีของนักเรียน และให้ได้มีโอกาสเข้าปฏิบัติธรรมตามโอกาสเหมาะสมเป็นรายกรณี โดยไม่ต้องปิดเรียน เช่น อบรมปฏิบัติธรรม ณ วัดเขาพุทธโคดม อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และอบรม ณ วัดปัญญาบันฑิตาราม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เพื่อได้มีโอกาสได้ศึกษาหลักธรรมและได้ปฏิบัติต่อเนื่อง ตลอดจนได้มีโอกาสมาขยายผลให้คณะครู บุคลากร และนักเรียนได้นำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.12 กิจกรรมทำบุญตักบาตรในวันธรรมสวนะ และกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในวันธรรมสวนะ โรงเรียนจะมีการสลับนักเรียนไปทำบุญตักบาตรและฟังธรรมที่วัดบ้านนา และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา เป็นต้น โรงเรียนจะได้มีการจัดกิจกรรมให้นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการประสานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้กิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันแม่ วันพ่อ วันเด็ก เป็นต้น จะมีการทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง ทำให้นักเรียนได้ร่วมทำบุญและขัดเกลาจิตใจอยู่เสมอ

3.13 กิจกรรมบันทึกความดีและโครงการคนดีศรีบ้านนา เมื่อนักเรียนทำความดี จะได้มีการลงบันทึกไว้ในสมุดบันทึกความดีประจำห้องและประจำโรงเรียน และมีการนำมาแสดงความชื่นชมหน้าเสาธง นอกจากนี้ มีการจัดทำโครงการคนดีศรีบ้านนา คัดเลือกคนดีที่สุดของโรงเรียนประจำปีการศึกษา ซึ่งขั้นตอนการคัดเลือกเริ่มตั้งแต่ให้นักเรียนแต่ละห้องคัดเลือกคนดีประจำห้อง เพื่อเสนอคัดเลือกเป็นคนดีประจำช่วงชั้น และคัดเลือกให้เหลือคนเดียวเป็นคนดีศรีบ้านนาประจำปีการศึกษา โดยนักเรียนจะได้รับเกียรติบัตรเป็นการยกย่องและให้กำลังใจส่งเสริมให้ทำความดียิ่งขึ้นไป

3.14 กิจกรรมผลิตสื่อคุณธรรมนำความรู้ เป็นการสร้างสื่อซึ่งเป็นนวัตกรรมเพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนด้านคุณธรรม เช่น การเล่านิทานพับกระดาษ เป็นการฝึกสติ

ฝึกสมาธิให้อยู่กับการทำงานได้นาน และมีความคิดสร้างสรรค์สอดแทรกคุณธรรม หุ่นนิทาน บ้านนิทาน ซึ่งเมื่อนักเรียนได้ฟังจบแล้วจะได้สรุปคติสอนใจที่ได้รับจากการฟัง เป็นต้น

3.15 กิจกรรมวันดี โดยกำหนดวันศุกร์เป็นวันที่คณะครู บุคลากรและนักเรียนทุกคนของโรงเรียนวัดบ้านนาจะได้แต่งกายด้วยชุดขาว ทำวัตรสวดมนต์ รับประทานอาหารมังสวิรัต จากการจัดบรรยากาศและสัญลักษณ์ที่ขาวสะอาด ทำให้บรรยากาศภายในโรงเรียนสงบเย็นทุกคนมีใบหน้าสดใส ยิ้มแย้ม แจ่มใส ดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวัง มีสติไม่ประมาท และไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งนอกจากจะใช้วันศุกร์เป็นวันดีสำหรับการจัดกิจกรรมวิถีพุทธเป็นพิเศษแล้ว ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ วันตลาดนัดวิชาการ วัน Big Cleaning Day วันวิทยาศาสตร์ เป็นต้น โรงเรียนยังมุ่งเน้นให้คณะครู บุคลากร นักเรียน วัด และชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด และหลากหลาย เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองอย่างถูกต้อง และยั่งยืน

3.16 จัดบรรยากาศให้สอดคล้องกับธรรมชาติและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีสำหรับนักเรียนและบุคคลทั่วไป โรงเรียนวัดบ้านนาจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนให้ร่มรื่น มีไม้ดอกไม้ประดับและไม้ผล สำหรับให้ทุกคนได้ศึกษาธรรมชาติและให้ธรรมชาติได้สอนความจริงให้กับทุกคน เช่น การกิน อยู่ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย และไตรลักษณ์ (ลักษณะความจริง 3 ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ให้หมั่นพิจารณาอยู่เนื่อง ๆ เป็นต้น การจัดสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนให้เป็นธรรมชาติ และจัดตั้งหอพระประจำโรงเรียนสำหรับให้ทุกคนได้กราบไหว้ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โรงเรียนได้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ผล ไว้ตามจุดต่าง ๆ ที่สามารถจะจัดได้ลงตัว เพื่อให้ทุกคนได้ร่วมมือ และมีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาตลอดจนได้เห็นผลผลิตซึ่งจากไม้ผลของโรงเรียนวัดบ้านนาได้สอนธรรมะให้กับทุกคนได้มากเพียงได้ประกาศเป็นข้อตกลง “ผลไม้ทุกผลในโรงเรียนเราจะช่วยกันดูแลบำรุงไว้ และเมื่อถึงเวลาสมควรพอเหมาะเราจะได้รับประทานพร้อมกัน” เมื่อประกาศแล้วทุกคนได้ปฏิบัติตาม ครูเป็นแบบอย่างที่ดี แนะนำอบรมสั่งสอนให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ผลสำเร็จที่ได้รับทุกคนยอมรับในข้อตกลง และช่วยกันดูแล สำหรับรอรับประทานพร้อมกันจริง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจและบ่งบอกให้รู้โดยทั่วกันถึงความมีวินัยและคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนและทุกคนในโรงเรียนวัดบ้านนา

3.17 กิจกรรมบรรพชาสามเณร ทุกวันที่ 2 เมษายน ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ โรงเรียนวัดบ้านนาจัดกิจกรรมภาคเช้ามีพิธีถวายพระพรประชุมผู้ปกครอง ประกาศผลการเรียนและภาคบ่ายจะเป็นกิจกรรมบรรพชาสามเณร โดยมีวัตถุประสงค์ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และให้นักเรียนได้ใช้เวลาช่วงปิดภาคเรียนกับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้นักเรียนมีพื้นฐานความรู้

เมื่อเปิดเรียนนักเรียนกลุ่มที่ได้บรรพชาสามเณรจะเป็นผู้นำในด้านศาสนพิธี และการจัดเข้าค่ายปฏิบัติธรรมต่อไป

4. ดำเนินโครงการอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กันเพื่อปลูกฝังเป็นคนดี มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ เช่น โครงการกิจกรรม 5ส โครงการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ผลการดำเนินกิจกรรมที่มุ่งเน้นความเป็นคนดี มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง โดยในการดำเนินการ ผู้บริหาร คณะครู บุคลากรทุกคนในโรงเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ และความมุ่งมั่นเพื่อพัฒนานักเรียน โดยดำเนินการกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นกัลยาณมิตร ทำให้นักเรียนทุกคนเป็นเด็กที่สดใส ร่าเริง และน่ารัก ใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนอย่างมีความสุข มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี อันเป็นผลให้การเรียนรู้พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง บรรยากาศภายในโรงเรียนอบอุ่น ร่มรื่น น่าอยู่ปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้ ผู้ปกครองและชุมชน ศรัทธาและให้ความไว้วางใจกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนวัดบ้านนา

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

ความหมายการบริหาร

การ หมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ทำ ถ้าอยู่หน้านามหมายความว่า เรื่อง ชูระ หน้าที เช่น การบ้าน การครัว การคลัง การเมือง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 115)

บริหาร หมายถึง ออกกำลัง ดำเนินการ จัดการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 609)

การบริหาร หมายถึง การกระทำร่วมกันด้วยความต้องการของกลุ่มบุคคล การร่วมแรงร่วมใจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกันอย่างมีเหตุผล (บุญลือ จันทพร, 2542, หน้า 20-21)

การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะ และกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร โดยตระหนักถึงความสามารถความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่กัน ทำให้องค์กรสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สุพร ไทนิยม, 2548, หน้า 12-14)

สรุปได้ว่า การบริหารเป็นการใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้บริหารโดยอาศัยปัจจัย คน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ ที่จะให้ผู้ร่วมงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรหรือหน่วยงาน

เทคนิคการบริหารสู่ความเป็นเลิศ

เทคนิคและหลักการบริหารที่ประสบความสำเร็จต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยหลายด้านของสถาบันหรือองค์กรนั้น ซึ่งสรุปเทคนิคการบริหารสู่ความเป็นเลิศจากเอกสารสาระการเรียนรู้ประกอบชุดวิชา การพัฒนาการบริหารสถานการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2546, หน้า 354-372) ดังนี้

1. การบริหารตามวัตถุประสงค์ (Management by Objectives) ซึ่งใช้คำย่อ MBO เป็นระบบการบริหารที่มีการกำหนดวัตถุประสงค์รวมทั้งระบบขององค์กร โดยมีการวางแผนและผู้บริหารทุกระดับในองค์กรร่วมมือกันบริหารงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตลอดจนมีกลไกควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นระบบบริหารที่จัดให้ทุกคนในองค์กรที่เกี่ยวข้องร่วมกันปฏิบัติงาน โดยมีวัตถุประสงค์นี้เป็นเครื่องมือประเมินผลการปฏิบัติงาน

1.1 กระบวนการบริหาร โดยมีวัตถุประสงค์ มีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1.1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์และการวางแผนโดยผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา กำหนดวัตถุประสงค์การกำหนดร่วมกัน วางแผนปฏิบัติงานร่วมกัน โดยจัดลำดับความสำคัญของงานที่จะทำ กำหนดระยะเวลาดำเนินการ กำหนดงบประมาณ ตลอดจนกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน

1.1.2 การมอบหมายงานและหน้าที่รับผิดชอบแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยมอบหมายไว้วางใจและความเป็นอิสระในการทำงานให้ ทั้งนี้จะต้องชี้แจงให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบถึงงานหลักและมาตรฐานงานที่ต้องการเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายรวมขององค์กรโดยผู้บังคับบัญชาพร้อมที่จะให้คำปรึกษาหรือเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการ

1.1.3 ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างมีระบบ เป็นการตรวจสอบการดำเนินงานที่ได้กำหนดไว้ก้าวหน้าไปมากน้อยเพียงใด และมีสิ่งใดที่ควรปรับปรุงแก้ไขให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

1.1.4 การประเมินผลงานเป็นการประเมินผลงานที่เน้นวัตถุประสงค์และผลงานเป็นสำคัญ

1.2 ประโยชน์ของการบริหารงานโดยยึดวัตถุประสงค์

1.2.1 ช่วยให้มีการกำหนดวิธีการวัดที่แน่นอน บุคลากรในองค์กรได้สร้างสรรค์ประโยชน์หลายประการได้มากน้อยเพียงใด

1.2.2 ก่อให้เกิดการประสานงานในกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน เนื่องจากมีการกำหนดเป็นเป้าหมายและมาตรการในการวัดผลงาน

1.2.3 เป็นเครื่องมือช่วยแก้ไขปัญหาคriticalในหน่วยงาน เกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มและองค์การ

1.2.4 เป็นกระบวนการที่นำไปสู่ผลที่ต้องการทั้งในส่วนขององค์การและบุคคล

1.2.5 เป็นเครื่องมือความไม่ถูกต้องหรือความเบี่ยงเบนในระบบบริหาร เช่น การประจบสอพลอ การใส่ร้ายป้ายสี ความไม่ยุติธรรม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน

1.2.6 เป็นเครื่องมือกำหนดขอบเขตของอำนาจ และความรับผิดชอบในการควบคุมงาน

1.2.7 เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดสรรงบประมาณของหน่วยงานว่าจำนวนเงินที่จ่ายนั้น ควรจะได้รับผลตอบแทนอย่างไรบ้าง

1.2.8 เป็นเครื่องมือเครื่องช่วยกำหนดหรือวัดความสามารถว่า ผู้ใดควรมีความก้าวหน้า หรือควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมอย่างไร

การบริหารตามวัตถุประสงค์ หรือ MBO เป็นแนวความคิดทางการบริหารรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างจากการบริหารทั่วไป คือมุ่งเน้นที่วัตถุประสงค์เป็นหลักและให้ความสำคัญกับการบริหารทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการวางแผน การควบคุมงาน และการประเมินผลงาน เป็นเรื่องที่ต้องนำเอาพฤติกรรมศาสตร์มาใช้ประกอบจึงจะมีประสิทธิผลสมบูรณ์

2. การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) ซึ่งใช้คำย่อ PM หมายถึงกระบวนการของการให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างเข้มแข็งของบุคคล ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญ อยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ที่ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชา

2.1 ประเภทของการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

2.1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องการก็คือการกำหนดตามความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการจัดสนใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2.1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ผู้ใดจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการ และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน เป็นต้น

2.1.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ต้องพิจารณาการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการรวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวก และผลที่เกิดขึ้นทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

2.1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

2.2 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อองค์กร ดังนี้

2.2.1 การยอมรับการเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงเขาจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีความราบรื่นมากขึ้น

2.2.3 ความผูกพันของพนักงานต่อองค์กรเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากพนักงานมีส่วนร่วมในกระบวนการขององค์กรที่สำคัญ เช่น การตัดสินใจ

2.2.4 ความไว้วางใจฝ่ายบริหารมีมากขึ้น พนักงานมีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น

2.2.5 การบริหารผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีความง่ายมากขึ้น เมื่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาผูกพันยอมรับการเปลี่ยนแปลงและไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้นการบริหารจะมีความง่ายมากขึ้น

2.2.6 การตัดสินใจทางการบริหารมีคุณภาพดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการตัดสินใจทางการบริหารมาจากบุคคลหลายฝ่ายด้วยกันในการคิดแก้ปัญหา

2.2.7 การติดต่อสื่อสารจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีสิ่งย้อนกลับจากพนักงานได้เป็นอย่างดี

2.2.8 การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยปรับปรุงทีมงานให้ดีขึ้น ซึ่งทีมงานมีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนที่เผชิญโดยองค์กรส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

3. การพัฒนาองค์กร (Organization Development) ซึ่งใช้คำย่อ OD เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กรอย่างมีระบบแบบแผนเป็นกระบวนการปรับตัวทันต่อสถานการณ์

และการบรรลุผลตามเป้าหมายอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าขององค์กร

3.1 วัตถุประสงค์ของการพัฒนาองค์กร การพัฒนาองค์กรอาจมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันออกไปตามลักษณะปัญหาหรือวัตถุประสงค์ในการพัฒนาของแต่ละองค์กร อย่างไรก็ตามการพัฒนาองค์กรโดยทั่วไปจะมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

3.1.1 เพื่อยกระดับความไว้วางใจ การสนับสนุนซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิกและหน่วยงานภายในองค์กร

3.1.2 เพื่อกระตุ้นให้มีการคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาขององค์กรร่วมกัน

3.1.3 เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศที่เปิดเผยมในการแก้ปัญหาภายในองค์กรการสร้างให้เกิดความรู้สึกในการยอมรับปัญหาและกล้าเผชิญปัญหาทั้งปัญหาในการทำงานของกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มและปัญหาส่วนรวมขององค์กร

3.1.4 เพื่อส่งเสริมสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ผู้ใกล้ชิดปัญหาหรือเกี่ยวกับปัญหาได้แก้ไขปัญหาเองหรือร่วมกันแก้ปัญหาและทำงานเป็นทีม

3.1.5 เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาในลักษณะสร้างสรรค์และร่วมมือร่วมใจกันในมวลหมู่สมาชิกเพื่อความสำเร็จของการทำงานหรือการพัฒนางาน

3.1.6 เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกขององค์กรมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กร

3.1.7 เพื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดการบริหารงานแบบควบคุมตนเอง การกำกับ การตรวจสอบการทำงานของตนเอง

3.1.8 เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพบนรากฐานแห่งความร่วมมือร่วมใจกัน

3.1.9 เพื่อส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีม และผลดีของการทำงาน

3.1.10 เพื่อยกระดับความรับผิดชอบของสมาชิกและทีมงานในการวางแผนและการปฏิบัติตามแผน

3.1.11 เพื่อพัฒนาองค์กรให้ทันสมัย มีระบบที่สามารถยืดหยุ่นและปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

3.1.12 เพื่อพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยการรวมพลังของสมาชิกและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

3.1.13 เพื่อเป้าหมายส่วนบุคคลและเป้าหมายขององค์กรเข้าด้วยกัน โดยยึดเป้าหมายขององค์กรเป็นหลัก

ประโยชน์ของการพัฒนาองค์การ

1. ปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การ เช่น การเพิ่มผลผลิต การส่งเสริมขวัญกำลังใจ การกำหนดจุดมุ่งหมาย การวางแผน การจัดองค์การ การกำหนดหน้าที่ และความรับผิดชอบ การใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ และการปรับปรุงการปฏิบัติงานของแผนงานต่าง ๆ เป็นต้น

2. การจัดการดีขึ้นทุกระดับ

3. พนักงานผูกมัดตนเองและเกี่ยวข้องกับความสำเร็จขององค์การมากขึ้น

4. ปรับปรุงการทำงานเป็นทีมและการปฏิบัติงานระหว่างแผนกงาน

5. พนักงานเข้าใจการปฏิบัติงานตลอดจนจุดอ่อนและจุดแข็งขององค์การมากขึ้น

6. ปรับปรุงการติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหาและทักษะการบริหารความขัดแย้ง ทำให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานสูงขึ้น ลดความสูญเสียเวลาและการเผชิญหน้ากันแบบชนะ - แพ้ซึ่งจะเกิดผลเสียต่อองค์การ

7. พัฒนาระรยากาศในที่ทำงานที่ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และความเปิดเผยจริงใจต่อกันเป็นการส่งเสริมบุคลากรให้ก้าวหน้า มีความรับผิดชอบและแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์

8. ช่วยให้องค์การสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเจริญเติบโตและเป็นคู่แข่งกันในตลาดการค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9. สามารถดึงดูดบุคลากรที่มีความสามารถเข้ามาทำงานและรักษาบุคลากรที่ขยันขันแข็ง มีความรู้ความสามารถไว้ในองค์การ

กระบวนการพัฒนาองค์การ

การพัฒนาองค์การควรเริ่มต้นที่การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินสถานการณ์ และกำหนดวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลง การวิเคราะห์วินิจฉัยที่ดีจะช่วยให้สามารถละลายสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นและสมควรจะต้องพัฒนาเพื่อกำหนดทิศทางงานที่เหมาะสมในอนาคต นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถกำหนดการสอดแทรกกิจกรรมการพัฒนาองค์การ ตลอดจนการเสริมแรงได้อย่างถูกต้อง ซึ่งกระบวนการพัฒนาองค์การ มีดังนี้

1. การวิเคราะห์วินิจฉัย (Diagnosis) เป็นขั้นตอนที่ฝ่ายจัดการยอมรับการมีช่องว่างเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานมีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์สอบถาม สังเกต สัมภาษณ์ ประชุมปรึกษาหารือ วิเคราะห์ข้อมูล และกำหนดวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ปัญหาได้อย่างดี

2. การสอดแทรก (Intervention) เป็นการจัประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความสามารถของสมาชิกในด้านวิธีวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน สมาชิกจะได้รับคำแนะนำด้านประสิทธิผลของกระบวนการกลุ่ม

3. การเสริมแรง (Reinforcement) ในขั้นตอนนี้ที่ปรึกษาจะประชุมกับกลุ่มที่กำลังปฏิบัติการพัฒนาเพื่อติดตามความก้าวหน้าและให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดอุปสรรคปัญหาในการพัฒนางาน การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาประจำปีเรื่องที่ต้องปฏิบัติเพื่อการติดตามผลการเสริมแรงและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง

องค์ประกอบ 11 ประการของโรงเรียนที่ดี (Eleven Factors for Effective Schools)

(สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2549)

1. มีผู้นำมืออาชีพ (Professional Leadership)
  - 1.1 รอบรู้และยึดมั่นในวัตถุประสงค์
  - 1.2 ใช้วิธีการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกด้าน
  - 1.3 เป็นผู้นำวิชาชีพที่ทรงความรู้และคุณธรรม
2. มีวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วม (Shared Vision and Goals)
  - 2.1 มีวัตถุประสงค์เดียวกันของทุกฝ่าย
  - 2.2 มุ่งมั่น คงเส้นคงวาในการทำงานอย่างเชิงรุก
  - 2.3 เน้นทำงานแบบกัลยาณมิตรและการร่วมมือร่วมใจกัน (Collegiality and Collaboration)
3. มีสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ที่ดี (A Learning Environment)
  - 3.1 มีบรรยากาศน่าอยู่ น่าเรียนรู้และประเทืองปัญญา
  - 3.2 มีบรรยากาศของการทำงานที่ดี
4. มุ่งเน้นการสอนและการเรียนรู้ (Concentration on Teaching and Learning)
  - 4.1 กำหนดเวลาเรียนต่อปีสูงและใช้เวลาอย่างมีคุณภาพ
  - 4.2 เน้นงานด้านวิชาการ
  - 4.3 เน้นผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน
5. ทำการสอนอย่างมีจุดมุ่งหมาย (Purposeful Teaching)
  - 5.1 เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพสูงด้านการสอน/ การเรียนรู้
  - 5.2 มีวัตถุประสงค์ที่แจ่มชัด
  - 5.3 วัตถุประสงค์ของการสอนที่ยึดหยุ่นได้ดี
  - 5.4 จัดรูปแบบของบทเรียนได้ดี

6. มีการตั้งความคาดหวังไว้สูง (High Expectations)
  - 6.1 คาดหวังสูงในทุกเรื่อง
  - 6.2 มีการสื่อสารความคาดหวังให้ทุกคนทราบ
  - 6.3 สร้างความท้าทายทางปัญญาแก่นักเรียน ครูและบุคลากร
7. ใช้การเสริมแรงเชิงบวก (Positive Reinforcement)
  - 7.1 ยึดหลักความยุติธรรมและชัดเจนตรวจสอบได้
  - 7.2 มีระบบข้อมูลย้อนกลับให้ทราบผล
8. มีการติดตามความก้าวหน้า (Monitoring Progress)
  - 8.1 ติดตาม/ ตรวจสอบความก้าวหน้าและผลการเรียนของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ
  - 8.2 ตรวจสอบ/ ประเมินผลงานของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ
9. นักเรียนตระหนักในสิทธิและหน้าที่รับผิดชอบของตนเอง (Pupil Rights and Responsibilities)
  - 9.1 พัฒนานักเรียนให้รู้จักการเคารพตนเอง (Self-esteem)
  - 9.2 สร้างนักเรียนให้เป็นผู้รู้หน้าที่และความรับผิดชอบ
  - 9.3 นักเรียนสามารถควบคุมตนเองและการทำงานอิสระด้วยตนเอง
10. มีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันระหว่างบ้านและโรงเรียน (Home-school Partnership)

ผู้ปกครองเอาใจใส่และเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุน ต่อการเรียนรู้ของนักเรียน
11. เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (A Learning Organization)
  - 11.1 กระตุ้นการเรียนรู้ตลอดเวลาของสมาชิกทุกคนของโรงเรียน ทุกคนทำตัวเป็นผู้เรียน (Learners)
  - 11.2 ใช้โรงเรียนเป็นฐานการพัฒนาครู อาจารย์
  - 11.3 ทำให้โรงเรียนเป็นองค์กรที่ปรับตัวและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาเช่นกัน

จากเทคนิคการบริหารสู่ความเป็นเลิศที่กล่าวมา และองค์ประกอบในการพัฒนาโรงเรียนให้ได้ตามมาตรฐานการศึกษา ซึ่งหมายถึงการพัฒนาให้ได้ถึงคุณภาพผู้เรียนจำเป็นต้องใช้เทคนิคการบริหารที่หลากหลาย นำมาบูรณาการ และนำองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปัจจัยพื้นฐานของสถานศึกษา และชุมชนมาเป็นข้อมูลในการวางแผนการบริหาร ให้เกิดความพอเหมาะพอดี เพื่อนำสู่การบริหาร และการพัฒนาการศึกษาที่มั่นคง และยั่งยืน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ผู้ศึกษาค้นคว้าขอเสนอ แนวคิดที่เป็นคำสอนตามพระธรรมปิฎก และผู้รู้ดังนี้

1. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม

จากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปจากทรรศนะของผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน สรุปได้ว่า คุณธรรม (Virtue) หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ และมีความถูกต้อง จริยธรรม (Ethics) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่ตั้งอยู่ในแนวทางแห่งความดี ความถูกต้อง (กรมการศาสนา, 2543, หน้า 68)

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี จริยธรรม หมายถึง ธรรมเนียมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

2. แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546 ข, หน้า 1) กล่าวว่า เรื่องโรงเรียนแนวพุทธ ที่คิดจัดทำกันนี้ เท่าที่ได้รับฟัง มองได้ 2-3 แห่ง คือการที่มองเห็นว่า คนไทยที่เป็นชาวพุทธ เช่น นักเรียนที่ชื่อว่าชาวพุทธ แต่ไม่รู้เรื่องพระพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติตนไม่สมกับการเป็นชาวพุทธ ทำอย่างไรจะให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา และประพฤติตนเป็นชาวพุทธที่ดี หรือสมกับความเป็นชาวพุทธได้ โรงเรียนแนวพุทธ เป็นเรื่องของการจัดการศึกษาแนวพุทธ ซึ่งหมายถึงตัวแนวคิดหรือหลักการในการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับการมองชีวิตมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด เป็นการพูดถึงตัวหลักการ เหมือนกับการจัดการศึกษาตามแนวคิดของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) หรือเปสตาลอซซี (Pestalozzi) หรือรูสโซ (Rousseau) การจัดการศึกษาแนวใดถูกต้องตามความเป็นจริง โดยเอาความจริงเป็นที่ตั้ง การจัดการศึกษาตามหลักของ พระพุทธศาสนาเรียกว่าแนวพุทธคือแนวของคนที่มีปัญญารู้ความจริง พระพุทธเจ้าก็ตรัสแล้วว่า พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ ความจริงมีอยู่ตามธรรมดา พระพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงแล้วนำมาเปิดเผยแสดง การจัดการศึกษาที่เรียกว่าแนวพุทธ คือ การจัดตรงตามความเป็นจริงของธรรมชาติเท่านั้นเอง คือทางพระพุทธศาสนาถือว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้มาทรงบัญญัติอะไรขึ้นเอง ไม่ได้มาสั่งการอะไร แต่พระองค์ทรงค้นพบความจริงของธรรมชาติแล้วสอนตามนั้น เพราะฉะนั้นเรื่องของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องธรรมดาของธรรมชาติ หลักที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ ซึ่งเป็นหลักปลีกย่อยต่าง ๆ ที่เรียกว่า หลักธรรมทั้งหลาย มีมากมาย การที่จะใช้ให้ได้ผลจริงต้องจับหลักใหญ่ให้ได้ ธรรมซึ่งเป็นหลักทั่วไป ที่ได้นำมาคือ สิกขา 3 ภาวนา 4 เป็นหลักสำคัญ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษา แต่ที่จริง เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งหมด เพราะการพูดถึงเรื่องของพุทธศาสนาเป็นการที่จะนำเอาไตรสิกขาเข้ามาสู่ชีวิตของคนในความหมายของพระพุทธศาสนา ไตรสิกขาเป็นเรื่องของ

ชีวิต การที่จะทำให้ชีวิตอยู่ดีมีความสุข คนเมื่อเกิดมาต้องพยายามเป็นอยู่ให้ดี เริ่มตั้งแต่เป็นอยู่ให้รอด คือให้มีชีวิตรอด แต่แค่รอดคงไม่พอ ต้องพยายามเป็นอยู่ให้ดี จะเป็นอยู่ให้ดีได้ ต้องศึกษาดูกับที่ใช้ปัจจุบัน คือ เรียนรู้เป็นความหมายหนึ่งของการศึกษา คือการที่จะฝึกตัวเอง พัฒนาชีวิตของตัวเอง ให้มีความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่างดี การศึกษา คือการที่จะทำให้ชีวิตเป็นอยู่ได้อย่างดี ต้องพยายามอยู่ตลอดเวลา ถ้าชีวิตใดไม่พยายามที่จะปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้องหรือให้ได้ผล ชีวิตนั้นจะเป็นอยู่ดีไม่ได้ เมื่อไม่พยายามเป็นอยู่ให้ดี จึงไม่มีการศึกษา พระพุทธเจ้าเรียกคนอย่างนี้ว่า “คนพาล” คำว่า “พาล” แปลว่า อ่อนปัญญา หรือเขลา เป็นอยู่สักแต่ว่ามีลมหายใจ หรือมีชีวิตอยู่สักแต่ว่าลมหายใจ ถ้าคนจะมีชีวิตที่ดีต้องพยายามเป็นอยู่ให้ดี คือต้องศึกษา การศึกษาเป็นเรื่องตลอดชีวิต และตลอดเวลา ไม่ใช่ว่ามีต่อเมื่อเข้าโรงเรียน เมื่อเราพยายามเป็นอยู่หรือทำชีวิตให้ดี เราก็ต้องปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ได้ผลดีที่สุด ใครที่สามารถปฏิบัติต่อประสบการณ์ หรือปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องได้ผลดีที่สุด ก็เจริญพัฒนาเรียกว่า “มีการศึกษาที่ดี” นี่เป็นเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับการศึกษา การศึกษากับการมีชีวิตที่ดีเป็นเรื่องเดียวกัน และการศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต ฉะนั้น เมื่อพูดด้วยภาษาของพระพุทธศาสนา การศึกษาจึงเข้ามาอยู่ในชีวิตของคน เหมือนกับว่าไตรสิกขาฝึกคนหรือเอามาจัดเข้าในชีวิตของคน ให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่มีองค์ประกอบ 8 ประการ ที่เรียกว่า “มรรคมงคลแปด”

สุทธีวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธี (2541, หน้า 31) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคม ในการกำหนดความสงบสุขของสังคม สังคมใดที่คนในสังคมเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข ในขณะที่หากคนในสังคมใดมีความบกพร่องทางจิต ขาดคุณธรรม จริยธรรม แม้สังคมนั้นจะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจย่อมหาความสงบสุขได้ยาก พระพุทธศาสนามีธรรมะอยู่มากมายหลายชั้น อันพอเหมาะพอดีกับอัธยาศัยจิตใจของบุคคลประเภทต่าง ๆ สำหรับเลือกมาแนะนำสั่งสอนขัดเกลาความประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้ดีขึ้นเจริญขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวโดยหลักใหญ่แล้ว คือสอนให้เป็นคนดี ให้ประพฤติประโยชน์ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้ลำบากเสียหาย สอนให้รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของตน พร้อมรู้จักหน้าที่ต้องประพฤติปฏิบัติในฐานะนั้น ๆ ซึ่งถ้าปฏิบัติถูกต้องครบถ้วนย่อมจะนำความสุข ความเจริญสวัสดิมาให้ได้ทั่วถึงกัน จะเห็นได้ว่าถ้าคนในสังคมได้ศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจ คุณธรรม จริยธรรม นำไปประพฤติปฏิบัติตลอดไป คนในสังคมนั้นมีความสุขร่มเย็น มีความเจริญ

สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์ (2544, หน้า 203) กล่าวว่า พระธรรม คือหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และนำมาสอนผู้คนทั้งหลายให้เข้าใจ และนำไปปฏิบัติจะได้เป็นคนดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อันจะทำให้ตนเองและสังคมสงบสุข เช่น เบญจศีล เบญจธรรม

ฌราวาสธรรม อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 และกฎแห่งกรรม พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีจำนวนมากได้มีการรวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก สามารถสรุปเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้

3 ประการ

1. การไม่ทำความชั่ว
2. การทำความดี
3. การทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์

นอกจากนี้ยังได้ยกตัวอย่างหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี เช่น ไตรสิกขา คือหลักธรรม 3 ประการที่บุคคลพึงศึกษา และปฏิบัติเพื่อพัฒนากาย วาจา ใจ และสติปัญญาของตนเองให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งจะเรียนรู้และปฏิบัติสิ่งต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง หลักธรรมทั้ง 3 คือ สีล สมาธิ ปัญญา

1. สีล คือ การสำรวมกาย วาจา ใจ ให้พูดดี ทำดี คิดดี และประพฤติที่อยู่เสมอสามารถพัฒนาให้ทำความดีได้โดยง่าย

2. สมาธิ คือ การควบคุมจิตใจของตนเองให้สงบไม่ฟุ้งซ่าน ตั้งใจแน่วแน่มั่นคงกับสิ่งที่ตนปฏิบัติ

3. ปัญญา คือ การรู้แจ้งถึงสภาพที่เป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งของต่าง ๆ ปัญญาเกิดจากการฝึกใช้ความคิดพิจารณา ไตร่ตรองด้วยจิตที่สุจริตผสมผสานกับความรู้ในสิ่งนั้น

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2546, หน้า 11) ได้เสนอหลักการสอนและรูปแบบความรู้คู่คุณธรรมไว้ว่าการสอนความรู้คู่คุณธรรมทำได้ทั้ง 3 องค์ประกอบของหลักธรรม คือ

1. การให้ความรู้ทางคุณธรรม คือการให้ความหมายและรู้จักคุณธรรมด้านต่าง ๆ ให้รู้ความสำคัญของคุณธรรม สาระของคุณธรรม ประโยชน์ของการมีคุณธรรม วิธีการพัฒนาคุณธรรม ถือเป็นการสอนเชิง “พุทธพิสัย”

2. การปลูกฝังค่านิยม หมายถึง การให้ผู้เรียนได้รับรู้คุณค่าของคุณธรรม สามารถกระจำค่านิยมของตนเองได้ เป็นการรับรู้ในระดับที่ลึกซึ้งกว่า การรับรู้สาระถือเป็นการสอนเชิง “จิตพิสัย” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการวางรากฐานของความคิดที่ฝังงมในจิตใจ ที่นักการศึกษาเชื่อว่า จะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมทางจริยธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม

3. การปฏิบัติคุณธรรม การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจะทำให้สร้างนิสัยที่ฝังงม จึงจำเป็นต้องให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ เพื่อกระตุ้นความนึกคิด เพื่อทบทวนว่าได้ทำพฤติกรรมใด สอดคล้องกับความรู้ที่ได้รับจากสถาบัน จากการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอทำให้มีความสุขและเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นการสอนเชิง “ทักษะพิสัย” ที่ทำให้ผู้เรียนฝังรากลึกแห่งความฝังงม รูปแบบการสอนความรู้คู่คุณธรรม แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

3.1 การสอนแบบบูรณาการ คือ การผสมผสานคุณธรรมเข้าไปในวิชาที่สอน ผู้สอนอาจกำหนดคุณธรรมให้เชื่อมโยงกับรายวิชาที่สอนได้

3.2 การกำหนดคกิจกรมพิเศษ หมายถึง การกำหนดการปฏิบัติทางคุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร เช่น กำหนดให้เข้าอบรมพัฒนาจิตอย่างน้อย 7 วัน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกฝนการทำความดี การสร้างค่านิยมที่ถูกต้องเพื่อเป็นแนวในการดำรงชีวิตที่ดีในอนาคต

3.3 การพัฒนาร่วมกับกิจกรรมนักเรียน คือกำหนดกิจกรรมพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม เช่น ให้มีงานแสดงสินค้าขายของ ฝึกความซื่อสัตย์ แสดงน้ำใจในการจัดร้าน ซึ่งจะได้ฝึกคุณธรรมหลาย ๆ ด้าน เช่น ความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา มีน้ำใจ ความสามัคคี และความอดทน เป็นต้น

4. การเรียนโดยอิสระผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมตามความชอบ เช่นการไปสนทนาธรรมกับพระที่มีจริยวัตรเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป การฝึก อบรมปฏิบัติธรรม การพัฒนาการมีน้ำใจโดยอ่านหนังสือให้คนตาบอดฟัง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาองค์ความรู้ในพุทธศาสนาเป็นทางแห่งการศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบ มีความชัดเจน มีรายละเอียดทั้งเชิงหลักการใหญ่และรายละเอียดเชิงรูปแบบ และมีวิธีการมากมายที่นำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ

กำหนดศึกษาแนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

1. ความหมาย

วิถีชีวิต (Way of Life) คือ รูปแบบ หรือกระสวนแห่งพฤติกรรม รวมความหมายว่าวิถีชีวิต เป็นวิธีการดำรงชีวิตของชนชาติหนึ่ง หมู่ชนหนึ่ง แม้กระทั่งคน ๆ หนึ่ง ซึ่งอาจจะเรียกให้สั้นลงว่า วัฒนธรรม

วิถีชีวิตของคนในชาติ (Nation Way of Life) เป็นรูปแบบของคนในชาติ วิถีชีวิตนี้ย่อมแตกต่างกันออกไปตามกาลเวลา ไม่อยู่คงที่เสมอไป ยกตัวอย่าง ลิงคโพร เน้นเรื่องความสะอาดอยู่ในระเบียบวินัย ชาวอเมริกัน ก่อนนั้นมีวิถีชีวิตแบบ "ประเพณีนำ" ถัดมา "สำนึกนำ" และเมื่อบ้านเมืองเจริญทางวัตถุมากขึ้น ๆ ก็เอนเอียงไป กลายเป็นผู้อื่นนำ (ตามแฟชั่น) วิถีชีวิตของคน ๆ หนึ่งมีรูปแบบสไตส์แตกต่างกันออกไป

วิถีพุทธ คือการดำเนินชีวิตแบบผู้รู้ตามหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยวิถีทางที่ดีและประเสริฐนั้น เรียกว่า มรรค 8 ซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่ให้ผล

ได้ไม่จำกัดกาล ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว จึงพอสรุปได้ว่า วิธีพุทธที่แท้จริงไม่จำเป็นต้องได้รับคำสั่งจากหน่วยงานใดจึงจะเป็นวิธีพุทธได้ ถ้าความเป็นพุทธฝังอยู่ในจิตวิญญาณ การพูด การทำต้องออกมาดี มีเหตุมีผล สังคมไทยมีโรงเรียนให้เด็กได้เรียนรู้วิชาการ แต่ปัจจุบันโรงเรียนต้องเข้าหลอมทางศีลธรรมไปพร้อมกัน เพื่อฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบพุทธในสถานศึกษา และเกิดการพัฒนาจนกลายเป็น "วัฒนธรรม" แล้วนำออกไปใช้ในสถานศึกษา นั่นก็คือบทสรุปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรมากมาย

วิธีพุทธ เป็นโรงเรียนที่สอน และฝึกให้ผู้เรียน กิน อยู่ คู่ ฟังเป็น ถ้าทำอย่างจริงจังต่อเนื่อง ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ กาย (กายภavana) สังคม (ศีลภavana) จิต (จิตภavana) และ ปัญญา (ปัญญาภavana) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546 ข, หน้า 17 - 20)

2. ลักษณะของพุทธธรรมสู่การดำเนินชีวิตในแนวทางวิธีพุทธ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2547, หน้า 7-67) ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรมหรือวิธีพุทธธรรม สรุปได้ดังนี้

2.1 คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลางไม่สุดโต่ง ในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่ง สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (มรรคมีองค์ 8) คือความพอดีและทักษะเกี่ยวกับสังขาร เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลางตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

2.2 พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากลหรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ตามธรรมชาติ คือธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมด ไม่เลือกพวกเขาพวกใคร

2.3 พุทธธรรมให้ความสำคัญของสาระ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัย จึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือ ข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่นศีล 5 เป็นต้น

2.4 พุทธธรรมสอนหลักธรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติ เป็นเรื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ขัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักธรรมให้รู้จักฟังตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตา ธรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้จากความเพียร และจาก

การกระทำตามทางของเหตุและผล

2.5 สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่อง การพูดว่าสิ่งใดควรพูด สิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า

วาจาใดไม่จริง	ไม่เป็นประโยชน์	ไม่ถูกใจผู้ฟัง	พระองค์ไม่ตรัส
วาจาใดเป็นคำจริง	ไม่เป็นประโยชน์	ไม่ถูกใจผู้ฟัง	พระองค์ไม่ตรัส
วาจาใดเป็นคำจริง	เป็นประโยชน์	ไม่ถูกใจผู้ฟัง	พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส
วาจาใดไม่จริง	ไม่เป็นประโยชน์	ถูกใจผู้ฟัง	พระองค์ไม่ตรัส
วาจาใดเป็นคำจริง	ไม่เป็นประโยชน์	ถูกใจผู้ฟัง	พระองค์ไม่ตรัส
วาจาใดเป็นคำจริง	เป็นประโยชน์	ถูกใจผู้ฟัง	พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส

ลักษณะท่าทีของการสนองตอบ หรือปฏิกริยาต่อสิ่งทั้งหลาย แบบชาวพุทธต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนกแจกแจง ครบทุกด้าน

2.6 หลักการสำคัญของพุทธศาสนา คือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทรแม่จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมานั้น มีรสเดียว คือ รสเค็ม ฉันทิ ชรามวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือ วิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์ และปวงกิเลส ฉันทิ”

2.7 เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดเยี่ยม” หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา สติ สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธา ก็ขาดปัญญาไม่ได้ สติ ก็เพื่อประคับประคองจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทางปัญญา จึงเป็นคุณธรรมสำคัญเป็นเอก ปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสังขาร เรียกว่า “วิปัสสนาปัญญา”

2.8 สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือของสภาวะธรรมต่าง ๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอดีตตา หรือตัวตนเป็นสิ่งฝงลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมัน ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

2.9 การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

2.10 ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนาแล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทณฺโถ เสฏฺฐโณ มนุสฺเสสุ)” และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพ

ทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

2.11 เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ 8 เรียกว่า สีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่งดงาม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

2.12 ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยกคาย ลึกซึ้ง อย่างผู้มีปัญญา คือ รู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

2.13 สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อัปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือ พระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน ว่า “สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

2.14 สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์ สอน ไว้ในหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และทุกข์ในหลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้น ไม่เลียงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มีปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบบังคับ

2.15 มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนาทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม

เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธ ได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น

โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนแห่งความหวังของสังคมไทยยุคปัจจุบัน โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน โดยองค์รวม ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านมุมมองชีวิต ด้วยปัญญาความคิดที่เฉลียวฉลาด รู้เท่าทัน และด้านการดำเนินชีวิตอื่น ๆ เน้นการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น วิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติ เป็นการดำรงชีวิตที่ถูกต้องและเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน และการบริหารจัดการ ในโรงเรียน การจัดหลักสูตรการเรียนการสอน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ตามหลักไตรสิกขา ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญที่จะนำครู

อาจารย์ บุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชน ให้มาร่วมมือกันดูแลเอาใจใส่นักเรียน ตลอดจนช่วยกันเป็นกัลยาณมิตร และสร้างสรรค์ให้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า เป้าหมายคือพัฒนาเด็กให้เป็นเด็กดี เด็กเก่ง และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข สามารถเรียนรู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

โรงเรียนวิถีพุทธจัดสภาพทุกด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรม อย่างบูรณาการตามหลักไตรสิกขา เกิดลักษณะของปัญญาวัชรธรรม 4 ประการ คือ

1. การอยู่ใกล้ชีวิตคนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูลดี มีสื่อที่ดี มีเทคโนโลยีเหมาะสม (สับปรุสังเสวะ)
2. เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ)
3. มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ)
4. ความสามารถที่นำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตาม (ธัมมานุวัตรปฏิบัติ)

3. กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 9)

4. ความสำคัญและความเป็นมา

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย จนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธ คือ วิถีวัฒนธรรมของชาวไทย ส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ

พุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลก และชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวช ผู้มุ่งมั่นมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับ ยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อม ๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน

พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบการศึกษา 3 ประการ เรียกว่า “ไตรสิกขา” คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้น ๆ ว่า “ศีล สมาธิ ปัญญา” ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรม เพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา และไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกทั้งมีความง่ายยาก ทั้งเรื่องเบื้องต้น ทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องละเอียดซับซ้อนที่ยากจะองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้

การศึกษาของกุลบุตรกุลธิดา และผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐานจากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน แต่อาจไม่มีระบบการศึกษาบังคับอย่างในปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับส่วนใหญ่มิได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมโดยมีฐานมาจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มห่างเหินไปจากชีวิตของคนไทยในยุคปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในคุณค่าของพุทธธรรม และในความเป็นสมบัติของชาติซึ่งได้ก่อร่าง สร้างฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีต

ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจน ในการให้การศึกษาค้นคว้าผู้เรียนทุกวัย กระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์กับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาในปัจจุบันเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดไว้ ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรม ให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาใน โรงเรียนอื่น ๆ ในวงกว้างต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 9-11)

5. รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

ลักษณะจุดเน้นของโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนวิถีพุทธเป็นสถานศึกษาในระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ซึ่งอาจจะเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือการจัดระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาผู้เรียนให้ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ คู่ พัง เป็น คือ ใช้ปัญญาและเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปร โท โฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวจัดผ่านระบบไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติอบรม ทั้ง ศีล หรือพฤติกรรม หรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตนและสังคม สมาธิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่มั่นคงเข้มแข็งและสงบสุข และ ปัญญา ที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่ดีแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็น

กัลยาณมิตรที่สำคัญ ที่รักและปรารถนาดี ที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุด

สภาพของสถานศึกษาแบบวิถีพุทธนั้น สถานศึกษาจัดสภาพในทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ คู่ ฟัง เป็น มีวัฒนธรรมแสงปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาวัตรธรรม 4 ประการ คือ

1. สัมปรีสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้ชิดคนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
2. สัมมัสมสวณะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและกฎวิธี
4. ชัมมานุชัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้

และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรม

ปัญญาวัตรธรรม 4 ประการนี้ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างชัดเจน สำหรับแนวความคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปที่เด่น เหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ หรือมีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ชิดธรรมชาติชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา เช่น รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม คูแลเสียงต่าง ๆ มีให้อีกทีก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

2. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ คู่ ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต โดยมีกิจกรรมตัวอย่างดังนี้

- 2.1 มีกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำวัน (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)

- 2.2 มีกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวัน อาจจะเป็นบทกลอนหรือเพลง เช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)

- 2.3 มีกิจกรรมทำสมาธิในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นั่งสมาธิ ท่องอาขยาเพื่อสมาธิ หรือ

ทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่น ๆ เป็นประจำวัน หรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)

2.4 มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็น กินอย่างมีสติ มีปัญญาเข้าใจ)

2.5 มีกิจกรรมอาสาตาวินัยพิเศษปฏิบัติวินัยหรือศีล (เพื่อให้อยู่เป็น อยู่อย่างสงบสุข)

2.6 มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำวัน (เพื่อให้อยู่เป็น)

2.7 มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือในวันพระ (เพื่อพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา)

2.8 มีกิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและเสริมแรงการทำความคิด)

2.9 ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผลและประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล/ วินัย ด้วยปัญญา)

3. ด้านการเรียนการสอน ด้านการศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น

3.1 หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไปพร้อม ๆ กัน

3.2 การจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกชั้นให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้และปฏิบัติ

3.3 การจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง นำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด หรือเป็นเกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้การปฏิบัติ หรือเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนและผู้อื่น

3.4 ประสานร่วมมือกับวัด คณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้ทั้งสาระพระพุทธศาสนา และกลุ่มสาระหรือกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่าง ๆ

ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่เป็น” เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

4. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

5. ด้านบริหารจัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนสร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการ โรงเรียน วิถีพุทธร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูและผู้บริหาร เพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาการเรียนตามวิถีชาวพุทธ

สถานศึกษาวิเคราะห์จุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียด โรงเรียนวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาซึ่งแต่ละสถานศึกษามีจุดเน้นและรายละเอียดที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษามีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน (การจัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา) บางสถานศึกษานำประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีประจำวันภาพรวม บางสถานศึกษาอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 12-21)

6. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ภาพอันงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักไตรสิกขา มาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการสถานศึกษาอย่างชัดเจน โดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียน ได้ดีที่สุด พร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุขและได้พัฒนาสู่ชีวิตและสังคมที่ดีงามควบคู่กันไปสู่คุณค่า

เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีพุทธและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจน จะสังเกตเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมา ที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า ดังนี้

1. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน พร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขพร้อม ๆ กันที่ว่าจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

2. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครองครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบอีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ
3. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งสติ สมานธิ และปัญญา ผู้เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กัน และกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือนักเรียน
4. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิต ทำให้สภาพการทำงาน มีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธ ช่วยกล่อมเกลตา
5. โรงเรียนโดยผู้บริหาร คณะครู บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ตั้งมอิ่ง ๆ ขึ้นได้

วิธิปฏิบัติ

แนวการดำเนินการและจ้งหะก้าวการพัฒนาของโรงเรียนวิธิพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ก้าวย้งที่ชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากความพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้งสติ สมานธิ ปัญญา ควบคู่กัน ไปอย่างบูรณาการ บนวิธิการดำเนินชีวิตธรรมดาคาที่ส่งเสริมการพัฒนา “การกิน อยู่ คู่ ฟังเป็น” คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันและจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

ข้อเสนอแนะแนวดำเนินการ โรงเรียนวิธิพุทธในภาพเบื่องต้นที่เสนอเป็นแนวคิดแนวทางซึ่งโรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมต่อไป ประกอบด้วยประเด็นดังนี้

- 1) การบริหารจัดการโรงเรียนวิธิพุทธ
- 2) การจัดวิธิพุทธสู่การเรียนรู้
- 3) กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา
- 4) การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวัง
- 5) การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิธิพุทธและชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 23-26)

7. การบริหารจัดการโรงเรียนวิธิพุทธ

จ้งหะก้าวการพัฒนาสู่โรงเรียนวิธิพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้ เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างหนึ่งที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 27-28)

- 7.1 ขั้นเตรียมการ ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิธิพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ

7.2 ^๓ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ ที่จะเป็นปัจจัย เป็นกิจกรรม เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม

7.3 ^๓ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการ โรงเรียนวิถึพุทธ ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

7.4 ^๓ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ที่จะช่วยให้การดำเนินงานทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตร

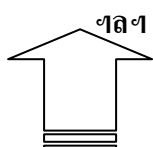
7.5 ^๓ขั้นปรับปรุง พัฒนาต่อเนื่อง ที่จะเน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้น ด้วยหลักอิทธิบาท 4 และ อุปัญญาคุณธรรม

7.6 ^๓ขั้นประเมินผล และเผยแพร่ผลการดำเนินงานที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงานสู่การเตรียมการที่จะดำเนินงานในรอบต่อ ๆ ไป เช่น ในปีต่อ ๆ ไป หรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่น และนำผลสรุปจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ

ขั้นตอนการบริหารจัดการแสดงผังภาพต่อไปนี้

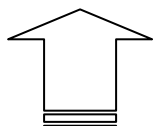
1. เตรียมการ (ศรัทธาและนันทะ)

- ❖ หาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา เอกสารข้อมูล
- ❖ เตรียมบุคลากร กรรมการ สถานศึกษา
- ❖ เตรียมนักเรียน
- ❖ เตรียมผู้ปกครอง ชุมชน
- ❖ กำหนดธรรมเนียมสถานศึกษา
- ❖ จัดแผนปฏิบัติการ

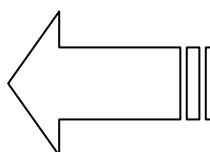
6. ประเมินผล และเผยแพร่

ผลการดำเนินงาน

5. ปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง

(อิทธิบาท 4 อุปัญญาธรรม)

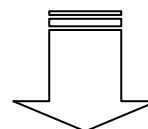

2. ดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ

(ปัญญาวุฒิธรรม)

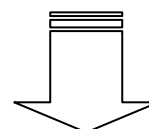
- ❖ จัดหลักสูตรสถานศึกษา/หน่วยการเรียนรู้/แนวการจัดการเรียนรู้
- ❖ เตรียมกิจกรรมนักเรียน
- ❖ จัดสภาพกายภาพสถานศึกษา
- ❖ จัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์

ฯลฯ

3. ดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา

- ❖ นักเรียน
- ❖ บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

4. ดูแลสนับสนุนใกล้ชิด (กัลยาณมิตร)

- ❖ นิเทศ ติดตาม
- ❖ สนับสนุน
- ❖ รวบรวมข้อมูลและประเมินผลระหว่างดำเนินงาน

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถิพุทธ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 29)

8. แนวการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ

สำหรับการดำเนินการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถิพุทธมีขั้นตอนโดยสังเขป ดังนี้

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ก, หน้า 30 - 37)

8.1 การเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้สะดวก ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น

8.1.1 การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถึพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็นทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

8.1.2 การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถึพุทธด้วยปัญญาเข้าใจทิศทาง จากศรัทธาและฉันทะการพัฒนา ร่วมกันความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจง การสัมมนา จนถึงการประชุมสัมพันธ์ที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

8.1.3 การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงาน ที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษา และแผนปฏิบัติการรายปี ความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถึพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

8.2 การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่าง ๆ ของการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะนำไปสู่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ

8.2.1 การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ชิดผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สัปปุริสสังเสวะ)

8.2.2 การใส่ใจศึกษาเล่าเรียน โดยมีฐานของหลักสูตรการเรียน การสอนที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ)

8.2.3 การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธี โดยมีสภาพและบรรยากาศที่ส่งเสริม (โยนิโสมนสิการ)

8.2.4 ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม (ธัมมานุชัมมปฏิบัติ)

สภาพและองค์ประกอบที่สำคัญที่จำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้โรงเรียนวิถึพุทธดำเนินการ ได้แก่

หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถึพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัดการที่

คือ การบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ (K) ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) ในการเรียนการสอนโดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา หรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ครูจะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไป

การเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือประจำโอกาสต่าง ๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกสะท้อนให้เห็นถึงคำกล่าวที่ว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ ดู ฟังเป็น”

การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ที่หมายครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา และผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” ในชีวิตประจำวัน

การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดี เป็นกัลยาณมิตร เกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนให้ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น

8.3 การดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษา โดยการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่าง ๆ ที่ส่งเสริม “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” เป้าหมายการพัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิต ที่จะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด

นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้ว สถานศึกษาจำเป็นต้องไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ครูและผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นยิ่งบุคลากรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา มากเท่าไร จะยิ่งส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียน ได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น

การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดี หากในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ และขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน

8.4 การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้

การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่องาน กิจกรรมสำคัญของขั้นนี้ คือ การนิเทศติดตามที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ ฯลฯ การสนับสนุน ทั้งทรัพยากร ข้อมูลและเครื่องมือต่าง ๆ ในการช่วยดำเนินการให้เป็นไปได้ อย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูลและการประเมินผลระหว่างดำเนินการ อันจะเป็นฐานของการปรับปรุงต่อเนื่องต่อไป หรือแม้เป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

8.5 การปรับปรุงและการพัฒนาต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้น ๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนางานให้เป็นไปอย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และอุปัฏฐาธรรม 2 (ความไม่สั่นโยนในกุศลธรรม และ ความไม่ระย่อในการพากเพียร) เป็นต้น

8.6 การประเมินผลและการเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อาจเป็น 1 ปี หรือ 3 ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม เป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เชิงประจักษ์เชื่อถือได้ให้ข้อมูลที่ชัดเจน ที่สามารถนำสู่การเผยแพร่หรือรายงานผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผลการดำเนินงานนั้น ๆ และนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินการอื่น ๆ ต่อไป และในระบบประกันคุณภาพ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการดำเนินการและบริหารจัดการ

สู่การศึกษาแนวพุทธ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546 ก, หน้า 2-11) กล่าวถึง การศึกษาแนวพุทธ คือ การศึกษาเพื่อรู้ความจริงของธรรมดา แล้วพัฒนาคนบนฐานของธรรมชาติ ซึ่งแบ่งการศึกษาแนวพุทธเป็น 2 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 คือ ระดับรูปแบบ หมายถึง เป็นธรรมดาของมนุษย์ที่อยู่ในสังคมย่อมมีวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาโดยวัฒนธรรม สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าดีแล้วในสังคม

ระดับที่ 2 คือ ตัวแท้ตัวจริง หมายถึง ความเป็นจริงตามธรรมดาของธรรมชาติที่อยู่ลึกลงไป ซึ่งเป็นของกลางไม่ขึ้นต่อสังคม วัฒนธรรมใดทั้งสิ้น

การจัดการศึกษาแนวพุทธ เป็นการจัดการศึกษาในความหมายที่รู้เข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติตามธรรมชาติ แล้วจัดกระบวนการของการศึกษาให้ได้ผลตามธรรมชาติของความจริงนั้นให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย มีการแก้ไขปรับปรุงให้มีความเจริญก้าวหน้า

วัฒนธรรมที่ดำรงต้องมีความเจริญก้าวหน้าและก้าวไปในสังคมโลกได้อย่างดี สามารถเป็นผู้นำแก่ผู้อื่น ให้ผู้อื่นทำตาม ไม่หวาดกลัวต่อสิ่งที่ดำรง

การศึกษาแนวพุทธ พุทธศาสนาสอนความจริงตามธรรมชาติ ตามหลักไตรสิกขา “ศีล สมาธิ ปัญญา” สอดคล้องกับความจริงตามธรรมชาติซึ่งชีวิตสัมพันธ์ 3 ด้าน ต่อไปนี้ตลอดแห่งการดำรงชีวิต ฉะนั้นจำเป็นต้องพัฒนาพร้อม ๆ กัน ดังนี้

1. ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยการรับรู้ กิน อยู่ ดู ฟัง ทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นทวาร คือประตูฝ่ายเปิดรับ 6 และโดยการแสดงออกสื่อสารสัมพันธ์ ทำการต่าง ๆ ทางกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า “กรรม” เป็นทวาร คือประตูฝ่ายเปิดมีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกทางการรับรู้ และทางด้านการกระทำ แดนของศีล จึงรวมอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

2. ด้านพฤติกรรมกับโลกภายนอกกลิ้งไปขึ้นอยู่กับเจตนา ความตั้งใจ แรงจูงใจ และคุณสมบัติต่าง ๆ ในจิตใจทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้าย เช่น ความรัก ความโกรธ ความเชื่อ เป็นตัวปรุงแต่งให้แสดงออกมาที่พฤติกรรม ตลอดจนการรับรู้ทางอินทรีย์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นแดนของจิตใจ

3. ด้านการสื่อสารพฤติกรรมสัมพันธ์กับโลกภายนอกที่มีความแตกต่างกัน ด้วยการรู้เท่าทันเหตุการณ์ แก้ไขปัญหาตามสภาพความเป็นจริง มีจิตที่สงบ หรือจิตที่สับสนวุ่นวายมีความทุกข์มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับแดนแห่งปัญญา

การจัดการศึกษาแนวพุทธจึงเป็นการจัดการศึกษาโดยนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มาใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน อย่างรู้เท่าทัน ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญเพื่อการมีชีวิตที่สงบสุข ถูกต้องตามความเป็นจริง และเหมาะสม

ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, หน้า 1-6) ดังนี้

1. แนวคิดหลักการ

กระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนให้สถานศึกษาพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนควบคู่กับการพัฒนาทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม โดยสนับสนุนการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธและ

รับทุกโรงเรียนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ผลที่เกิดขึ้นมีสถานศึกษาจากทุกสังกัดจำนวนมากให้ความสนใจและสมัครเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศเป็นจุดรับสมัคร ประสานงาน และส่งเสริมการพัฒนา

เพื่อให้การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในเชิงเป้าหมายภาพรวมมีความชัดเจน และสามารถเป็นเครื่องมือแก่สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องทุกระดับในการนิเทศ ติดตาม ตลอดจน การทบทวน และประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้ กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ขึ้นโดยวิเคราะห์กำหนดจากเอกสาร แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นหลัก และได้รับการตรวจพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายคณะ โดยเฉพาะคณะสรุปผลก่อนเผยแพร่ พระเทพโสภณ อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะได้เมตตาปรับปรุงรอบสุดท้าย ซึ่งคาดหวังว่า ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ จะช่วยให้การดำเนินงาน และการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธในทุกระดับเป็นไปตามหลักการที่เหมาะสม และเป็นในแนวทางหลักเดียวกัน

2. ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย 4 ด้านใหญ่ คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ ในแต่ละด้านมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กำหนดเฉพาะปัจจัยสำคัญที่จะเป็นเงื่อนไขหลัก ๆ และส่งผลอย่างชัดเจน ต่อการพัฒนานักเรียน และงานโรงเรียนวิถีพุทธตามระบบไตรสิกขา ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้านี้ เพื่อให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญเชิงเหตุและผลของการดำเนินการพัฒนา ซึ่งมีจุดเน้นในการพัฒนาทั้งระบบโรงเรียน

มาตรฐานด้านปัจจัยนำเข้าที่ต้องการ คือ โรงเรียนมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่ดีในวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
1. บุคลากรมี คุณลักษณะที่ดี	1. ผู้บริหาร	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2. มีพรหมวิหารธรรมประจำใจ 3. มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงาน 4. มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและศรัทธาในพระพุทธเจ้า
	2. ครู	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2. มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตร มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา 3. รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา
2. การบริหาร จัดการดำเนินการ อย่างมีระบบ	1. ระบบบริหาร	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียน วิถีพุทธ 2. แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ และบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บวร) มีส่วนร่วม 3. ปลุกฝังศรัทธาสรางเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนา ให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง 4. ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียน และชุมชน 5. มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่องมีระบบตรวจสอบประเมินผล และเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
	2. ระบบหลักสูตรสถานศึกษา	มีหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
3. กายภาพและสิ่งแวดล้อมจัดอย่างรอบคอบ	สภาพแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม 2. มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไป ในบริเวณโรงเรียน 3. สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติ 4. บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

2.2 ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) กำหนดโดยใช้เอกสาร แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นกรอบในการกำหนด ซึ่งเป็นเอกสารเชิงหลักการและแนวทางกลางของกระทรวงศึกษาธิการที่ใช้เป็นหลักทั่วประเทศ การกำหนดปัจจัยด้านนี้เพื่อส่งเสริมให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่างชัดเจน รอบคอบ และมีประสิทธิภาพ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริงตามระบบไตรสิกขา

มาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการให้เกิด คือ โรงเรียนจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในชีวิต

ตารางที่ 2 ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
1. การเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขา	1. กระบวนการจัดการเรียนรู้	<ol style="list-style-type: none"> จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนรู้ และผู้จัดการเรียนรู้ จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน
	2. การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้	<ol style="list-style-type: none"> ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ นิมนต์พระสงฆ์หรือเชิญวิทยากรภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา สอนนักเรียนสม่ำเสมอ จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
	3. การวัดประเมินผล	<p>มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักท้าวานา 4 (กาย สีล จิต ปัญญา) โดยมีจุดเน้น เพื่อพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
2. บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร	บรรยากาศ ปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริม “การสอนให้รู้ ทำให้คู่อยู่ให้เห็น”	<ol style="list-style-type: none"> ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อม ถ่อมตน เคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง ส่งเสริมบรรยากาศ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียน ให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ผู้ทำดี เป็นประจำ
3. กิจกรรมพื้นฐานชีวิต	<ol style="list-style-type: none"> กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 	<ol style="list-style-type: none"> ฝึกฝนอบรมให้เกิด การกิน อยู่ คู่ พัง เป็น (รู้เข้าใจ เหตุผลและได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ ตามหลัก ไตรสิกขา) ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบ ดูแลรักษา พัฒนา อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำและในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

2.3 ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Output) กำหนดเฉพาะผลที่เกิดกับผู้เรียน กำหนดโดยวิเคราะห์จากหลักท้าวานา 4 คือ มืองค์ประกอบด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งเป็นที่ผู้เรียนควรได้รับจากการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา การกำหนดปัจจัยด้านนี้ เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษามีเป้าหมายการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน และครอบคลุม

มาตรฐานด้านผลผลิตที่ต้องการให้เกิด คือ ผู้เรียน ได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ
กิน อยู่ คู่ พัง เป็น (ครอบคลุมภาวนา 4) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีความสุข

ตารางที่ 3 ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Output)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
พัฒนากาย สติ จิต และปัญญาอย่าง บูรณาการ (ภาวนา 4)	1. กาย (กายภาพ)	1. บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพ ที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้ 2. การดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย 3. ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม
	2. สติ (สังคม)	1. มีสติ 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต 2. มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงเวลา 3. สามารถพึ่งตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วย ความสุจริต
	3. จิต (จิตใจ/ อารมณ์)	1. มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ 2. มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) 3. ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร 4. มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน
	4. ปัญญา	1. มีศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย 2. รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ 3. ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ 4. รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วย สติปัญญา

2.4 ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Outcomes/ Impact) กำหนดจากผลการพัฒนาตามระบบ
ไตรสิกขาที่สถานศึกษาดำเนินการทั้งระบบแล้วก่อให้เกิดผลดี และผลต่อเนืองกับผู้เกี่ยวข้องนอก
สถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย บ้าน (ผู้ปกครอง ชุมชน) วัด และราชการอื่น การกำหนดปัจจัยด้าน
ผลกระทบเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ จะก่อให้เกิดผลต่อเนืองและส่ง
ผลดีต่อสังคมในวงกว้าง

มาตรฐานด้านผลกระทบที่ประสงค์ให้เกิด คือ บ้าน วัด โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธและเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 4 ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Outcomes/ Impact)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
บวร ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ	1. บ้าน (ผู้ปกครองและชุมชน) 2. วัด 3. โรงเรียน	1. บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น 2. ชุมชนมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น วัดได้ศาสนทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริมพระพุทธศาสนามากขึ้น โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)

หมายเหตุ การใช้ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

จุดมุ่งหมาย การพัฒนาตัวชี้วัดฯ นี้ เพื่อให้โรงเรียนวิถีพุทธนำไปเป็นเครื่องมือในการทบทวนและพัฒนาตนเองได้อย่างมีทิศทางที่ชัดเจนมากขึ้น และผู้เกี่ยวข้องทุกระดับสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการนิเทศติดตาม หรือประเมินผลการพัฒนา

สำหรับเกณฑ์ความคาดหวัง หรือเกณฑ์การประเมินของตัวชี้วัดฯ แต่ละด้าน โรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องสามารถกำหนดตามความเหมาะสมของสภาพและเงื่อนไขความพร้อมของตนเอง อีกทั้งการปรับปรุงได้ตามความเหมาะสมของช่วงเวลาและพัฒนาการที่มี

3. คำอธิบายข้อบ่งชี้คุณภาพของตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้คำอธิบายขยายความให้เห็นภาพหรือแนวคิดและเหตุผลข้อบ่งชี้คุณภาพนั้น ๆ มากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, หน้า 6-13)

ตารางที่ 5 ด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
องค์ประกอบหลักที่ 1 บุคลากรมี	
คุณลักษณะที่ดี	
องค์ประกอบย่อยที่ 1 ผู้บริหาร	
1. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลัก พุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	1. ผู้บริหารมีการดำเนินชีวิตปกติ เป็นผู้ทำ ความดี ละเว้นความชั่ว มีจิตใจที่ดีงาม โดยมี จุดเน้นที่การปฏิบัติในศีล 5 เป็นปกติ และมีความ พยายามในการลด ละ หรือเลิกอบายมุข อีกทั้งการดำเนินชีวิตโดยรวมเป็นแบบอย่างที่ดี แก่ผู้อื่นได้
2. มีพรหมวิหารประจำใจ	2. ผู้บริหารมีจิตใจและการกระทำที่มีความเมตตา ปราศจากอคติต่อผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับนักเรียน ผู้ปกครอง มีความเมตตาที่จะช่วยเหลือ ผู้เดือดร้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับนักเรียน มี มุทิตาจิตยินดีต่อผู้อื่นที่ได้ดี มีความสุข หรือ ประสบความสำเร็จ และมีอุเบกขาในการวางใจ เป็นกลางกับผลที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือผลที่ เกิดด้วยความยุติธรรม เช่น วางใจเป็นกลางต่อ นักเรียนต้องรับโทษจากการทำผิดระเบียบหรือ ข้อตกลงของโรงเรียน โดยมีการทำความเข้าใจ หรือตักเตือนกันแล้ว

ตารางที่ 5 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
3. มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงาน	3. ผู้บริหารมีลักษณะการทำงานที่จริงจัง มีเป้าหมายหลักที่การพัฒนางานมิใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตนและทำงานอย่างโปร่งใส
4. มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา	4. ผู้บริหาร มีความรู้ความเข้าใจที่สามารถอธิบายได้ว่า พระรัตนตรัย คืออะไร มีคุณประโยชน์ มีคุณงามความดีอย่างไร นับถือและเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ในพุทธศาสนาว่าเป็นสิ่งดี เป็นหนทางการพัฒนาชีวิตที่ดี เป็นต้น
องค์ประกอบย่อยที่ 2 ครู	
1. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	1. ครูมีการดำเนินชีวิตปกติ เป็นผู้ทำความดี ละเว้นความชั่ว มีจิตใจที่ดีงาม โดยมีจุดเน้นที่การปฏิบัติในศีล 5 เป็นปกติ และมีความพยายามในการลด ละ หรือเลิกอบายมุข อีกทั้งการดำเนินชีวิตโดยรวมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้
2. มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตรมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิด ความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา	2. ครูมีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อผู้อื่น (คู่ตัวอย่างพรหมวิหารธรรมในองค์ประกอบย่อยผู้บริหาร) โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความรัก ปราบปรามดี และมีความพยายามในการอบรม พัฒนานักเรียนให้ดีที่สุด ครอบคลุมทั้งทางด้านศีล (พฤติกรรม/ การกระทำ) สมาธิ (จิตใจ) และด้านปัญญา (ความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง)
3. รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา	3. ครู มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอน การพัฒนานักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้รับการพัฒนาครอบคลุมทั้งทางด้านศีล (พฤติกรรม/ การกระทำ) สมาธิ (จิตใจ) และด้านปัญญา (ความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง)

ตารางที่ 5 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
องค์ประกอบหลักที่ 2 การบริหารจัดการ ดำเนินการอย่างมีระบบ	
องค์ประกอบย่อยที่ 1 ระบบบริหาร	
1. มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ	1. ในวิสัยทัศน์หรือปรัชญา หรือพันธกิจ หรือเป้าหมาย หรือธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ของโรงเรียน กำหนดจุดเน้นที่จะพัฒนาโรงเรียนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธไว้อย่างชัดเจน
2. แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธและบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องโดยมีผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ ว ร) มีส่วนร่วม	2. โรงเรียนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ คณะกรรมการควรประกอบด้วยผู้ปกครองหรือชุมชน คณะสงฆ์ และบุคลากร โรงเรียนโดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดหรือคัดเลือก ที่จะทำให้ได้บุคคลที่ดี ได้รับการยอมรับ และคณะกรรมการที่แต่งตั้งมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง
3. ปลูกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรผู้เกี่ยวข้อง	3. โรงเรียนจัดให้มีกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น การเข้าค่ายปฏิบัติธรรมฯ ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง
4. ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน	4. โรงเรียนร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน หรือเชิญผู้ปกครอง วัด และชุมชนมาร่วมกัน พัฒนานักเรียน โดยเน้นการพัฒนา ตามหลัก ไตรสิกขา และร่วมมือกันพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดสาธารณประโยชน์

ตารางที่ 5 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
5. มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ อย่างต่อเนื่อง	5. โรงเรียนจัดกิจกรรมหรือมีระบบนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินกิจกรรมตาม โครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ อย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยให้ การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
6. มีระบบตรวจสอบประเมินผล และ เปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็น กัลยาณมิตร เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	6. โรงเรียนมีการตรวจสอบประเมินผล การดำเนินโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธอย่าง ชัดเจน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องร่วม ประเมินหรือให้ข้อเสนอแนะการพัฒนาด้วย ความปรารถนาดี ซึ่งจะทำให้โรงเรียนมีข้อมูล ผลการดำเนินงานที่ดี มีความรอบคอบ เกิด ประโยชน์ต่อการพัฒนางานต่อไป
องค์ประกอบย่อยที่ 2 หลักสูตร	
สถานศึกษา	
มีหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ที่บูรณาการ พุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้	องค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา เช่น วิสัยทัศน์ หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนมีจุดเน้น การพัฒนา นักเรียนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ และ ในหน่วยการเรียนรู้ หรือแผนการจัดการ เรียนรู้ ของครูส่วนใหญ่ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ พบได้ว่ามีความพยายามในการบูรณาการ หรือ สอดแทรกพุทธธรรมในการเรียนรู้

ตารางที่ 5 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
องค์ประกอบหลักที่ 3 กายภาพและ สิ่งแวดล้อมจัดอย่างรอบคอบ	
องค์ประกอบย่อยสภาพแวดล้อม	
1. จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำ โรงเรียนและประจำห้องเรียนได้อย่าง เหมาะสม	1. โรงเรียนมีพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและ ห้องเรียน โดยจัดประดิษฐานไว้อย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้นักเรียนเห็น และแสดงความเคารพได้ โดยง่าย เพื่อให้เกิดการระลึกถึงพระรัตนตรัยหรือ พระพุทธรูปเจ้าได้มาก
2. มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรมโดยทั่วไป ในบริเวณ โรงเรียน	2. ในบริเวณโรงเรียนโดยทั่วไป มีการติดป้าย ข้อธรรม คำขวัญ หรือข้อความส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรม ในจำนวนมากพอและรูปแบบ น่าสนใจพอที่จะทำให้ให้นักเรียนสนใจอ่าน และ เรียนรู้
3. สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติ	3. สภาพแวดล้อมโรงเรียนจัดได้สะอาด ปลอดภัย ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ ดูเรียบง่ายที่จะ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสุขสงบ
4. บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด	4. บริเวณโรงเรียนปราศจากสื่อ หรือสิ่งของที่ ส่งเสริมให้นักเรียนรับรู้กระตุ้นให้ต้องการ เสพสิ่งเสพติด และอบายมุข สิ่งมอมเมา ต่าง ๆ เช่นปฏิทินภาพลามก และการโฆษณาสิ่งเสพติด สื่อ/ หนังสือลามกต่าง ๆ ขวดเหล้า ขวดเบียร์ที่ตั้ง โชว์ และที่เป็นขยะ เป็นต้น

ตารางที่ 6 ด้านกระบวนการ (Process)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
<p>องค์ประกอบหลักที่ 3 การเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขา</p> <p>องค์ประกอบย่อยที่ 1 กระบวนการจัดการเรียนรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรม หรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้ 	<ol style="list-style-type: none"> ในการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดการเรียนรู้ของครูโดยส่วนใหญ่จะบูรณาการหรือสอดแทรกพุทธธรรม หรือใช้หลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และการเรียนการสอน มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงหรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในการเรียนการสอน รวมทั้งการทำงานในวิถีชีวิต ครูส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมมาใช้ในการคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในกระบวนการเรียนการสอน ครูส่งเสริมให้นักเรียน ใฝ่รู้ หรือรักการเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อาจโดยการกระตุ้น จูงใจ ชี้นำ ประโยชน์ ส่งเสริมหรือมอบหมายการค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการของวัฒนธรรมแสวงปัญญา ครูจัดบรรยากาศขณะเรียนรู้ให้ทุกฝ่าย คือทั้งนักเรียน และครูมีความสุขในการเรียนรู้ เช่น บรรยากาศของการกระตือรือร้น จูงใจ ทำท่ายให้อยากเรียนรู้ เป็นต้น

ตารางที่ 6 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
<p>5. จัดกิจกรรมบริหารจัดการ เสริมปัญญา ทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน</p>	<p>5. ครูจัดกิจกรรมบริหารจัดการเสริมปัญญา เช่น กิจกรรมพัฒนาสมาธิ สติ ความรู้ตัว การคิดวิเคราะห์ ค้นหาทำความเข้าใจความจริงของชีวิตของธรรมชาติ และความเป็นไปต่าง ๆ ร่วมกับการเรียนการสอนทั่วไปและส่งเสริมให้นำไปใช้ในชีวิตรประจำวันต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมการฝึกสมาธิกำหนดสติก่อนเรียน ก่อนแข่งขันกีฬา หรือก่อนนอน เป็นต้น</p>
<p>องค์ประกอบย่อยที่ 2 การใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้</p>	
<p>1. ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ</p>	<p>1. ครูมีความพยายาม หรือดำเนินการอยู่เสมอในการเลือกสื่อที่ส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้/รักการเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น สื่อที่นักเรียนสนใจ ซึ่งจะส่งเสริม ทำทนายให้นักเรียนใฝ่รู้/รักการเรียนรู้ได้มาก และสื่อที่นักเรียนจะต้องแสดงพฤติกรรมการค้นหา สื่อ การสืบค้น การเลือกข้อมูลเป็นต้น ซึ่งอาจเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือเป็นสื่อจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดหรือพิพิธภัณฑ์ ก็เป็นไปได้</p>
<p>2. นิมนต์พระสงฆ์ หรือเชิญวิทยากรภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา สอนนักเรียนสม่ำเสมอ</p>	<p>2. ครูได้มีการนิมนต์พระสงฆ์ หรือเชิญวิทยากรภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้ หรือมาจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ในลักษณะสม่ำเสมอ และหลากหลายลักษณะ ก็จะส่งเสริมให้เกิดความน่าสนใจในการเรียนรู้</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
<p>3. จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือ ศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำ ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง</p>	<p>3. โรงเรียนมีวัด หรือ ศาสนสถานที่ใช้แหล่ง เรียนรู้ประจำ และมีกิจกรรมให้นักเรียนไป เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง</p>
<p>องค์ประกอบย่อยที่ 3 การวัดประเมินผล มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการ ที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักทฤษฎี 4 (กาย สิล จิต ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนา นักเรียนต่อเนื่อง</p>	<p>ดำเนินการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง โดยวิธีการที่หลากหลาย และมีจุดเน้นเพื่อ พัฒนานักเรียนต่อเนื่อง โดยการวัดประเมินผล สามารถทำได้ครอบคลุม ทั้งด้านพฤติกรรม ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม (ด้านกาย) ด้านพฤติกรรม ที่มีต่อคนอื่น (ศีล) ด้านคุณลักษณะของจิตใจ (จิต) และด้านปัญญาที่มีความคิด ความรู้ ที่ ถูกต้อง ซึ่งรวมเป็นทฤษฎี 4 (พัฒนากาย สิล จิต ปัญญา) ซึ่งข้อมูลจากการวัดประเมินผลที่ เหมาะสม รอบคอบ จะช่วยให้การพัฒนา ต่อเนื่อง และมีความชัดเจนมาก</p>
<p>องค์ประกอบหลักที่ 2 บรรยากาศ และ ปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร องค์ประกอบย่อย บรรยากาศ ปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมการสอนให้รู้ ทำให้อู อยู่ให้เป็น 1. ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อ ครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง</p>	<p>1. โรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากรและ ผู้เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์ หรือปฏิบัติต่อกัน อย่างเป็นกัลยาณมิตร ที่มีลักษณะของการมี ความรัก ปราบณาดี ช่วยเหลือกัน ยิ้มแย้ม แจ่มใส อ่อนน้อมถ่อมตนเคารพให้เกียรติ ซึ่งกันและกัน ซึ่งช่วยให้มีความสุขใจ ในการ อยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน โรงเรียนจัด บรรยากาศส่งเสริม โดยรวม</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
2. ส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์	2. ให้ทุกคนรักการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องหรือสร้างเสริมคุณลักษณะของการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ เช่น โรงเรียนมีกิจกรรม ที่นอกจากการเรียนการสอนปกติแล้ว จะมีการจัดให้ห้องแต่ละห้อง แต่ละชั้นเรียน กระตุ้นให้เกิดการศึกษา ค้นคว้า หรือคิดค้น พัฒนาสิ่งใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง หรือเป็นระยะ ๆ อาทิ กิจกรรมวางทูกงานอ่านทุกคน หลังอาหารกลางวัน
3. ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียน ให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น	3. โรงเรียนส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียน ให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น โดยอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายในการกระตุ้น ส่งเสริม เช่น กิจกรรมต้นแบบความดี กิจกรรมกระตุ้นที่เป็นตัวอย่างแก่น้อง ๆ หรือพ่อพิมพ์ แม่พิมพ์คุณธรรม ฯลฯ
4. ส่งเสริม ขกย่อง เชิดชู ผู้ทำดี เป็นประจำ	4. โรงเรียนส่งเสริม เชิดชู ขกย่อง ผู้ทำดี เป็นประจำ หรือต่อเนื่อง เช่น มีการประกาศ แนะนำคนดีประจำวัน จัดป้ายนิเทศแนะนำ ประชาสัมพันธ์ผู้ทำความดี การมอบรางวัล หรือยกย่องคนดีในโอกาสต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

ตารางที่ 6 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
<p>องค์ประกอบหลักที่ 3 กิจกรรมพื้นฐานชีวิต</p> <p>องค์ประกอบย่อยที่ 1 กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน</p> <p>1. ฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา)</p> <p>2. ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย</p>	<p>1. โรงเรียนฝึกฝนอบรม หรือจัดกิจกรรมให้นักเรียน มีลักษณะและพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ที่ กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็น ฟังเป็น หรือการดำรงชีวิตประจำวัน ที่เข้าใจเหตุผล รู้จักเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อชีวิต ต่อการเรียนรู้ หรือพัฒนาโดยปราศจากโทษ หรือไม่ให้เกิดโทษต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติแวดล้อม เช่น การจัดกิจกรรมซื้อกินอย่างรู้คุณค่า ไม่ถูกหลอก (เด็กไทยรู้ทัน) กิจกรรมฉลาดบริโภค ฯลฯ</p> <p>2. โรงเรียนจัดกิจกรรมให้นักเรียน ได้ฝึกการช่วยเหลือ และรับผิดชอบดูแลรักษาหรือพัฒนาอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมส่วนรวม หรือสาธารณสมบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เป็นลักษณะนิสัย</p>
<p>องค์ประกอบย่อยที่ 2 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา</p> <p>1. ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล</p>	<p>1. โรงเรียนส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งศาสนพิธีต่าง ๆ พร้อม ๆ กับสร้างความรู้ความเข้าใจเหตุผล ความสำคัญ และคุณค่าของการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ควบคู่กันไป</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
2. จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำ และใน โอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต	2. โรงเรียนจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมให้นักเรียนได้ระลึกถึงและเพิ่มศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำ เป็นวิถีชีวิต เช่น การกราบพระก่อนเข้าโรงเรียนทุกเช้า การสวดมนต์ทุกวัน กิจกรรมวันพระ และจัดกิจกรรมบูชาพระรัตนตรัยในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ อย่างชัดเจน เป็นต้น
3. ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา	3. โรงเรียนส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา เช่น การจัดกิจกรรมพระพุทธศาสนาและกิจกรรมวันสำคัญ โดยโรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนทุกคนและผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมกิจกรรม และมีกิจกรรมการประชาสัมพันธ์คุณค่า และความสำคัญของการร่วมกันรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

ตารางที่ 7 ด้านผลผลิต (Output)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
<p>องค์ประกอบหลัก พัฒนากาย สติ จิต และ ปัญญา อย่างบูรณาการ (ภาวนา 4)</p> <p>องค์ประกอบย่อยที่ 1 กาย (กายภาพ)</p> <p>1. บริโภคใช้สอยปัจจัยสี่ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้</p> <p>2. การดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย</p> <p>3. ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม</p>	<p>1. นักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค) หรือการกินการใช้ของใช้ในชีวิตประจำวันในปริมาณที่เหมาะสม และรู้จักเลือกกินเลือกใช้สิ่งที่มีคุณภาพเหมาะสมได้ประโยชน์ ได้คุณค่าต่อชีวิต เช่น การเลือกรับประทานอาหารที่สะอาด มีคุณค่าโภชนาการเป็นหลัก มิใช่เลือกรับประทานอาหารที่ดูสวยงาม รสชาติถูกปาก และมีการโฆษณามากเป็นหลัก ฯลฯ</p> <p>2. นักเรียนดูแลรักษาร่างกายให้มีสุขภาพดี และแต่งกายสะอาด เรียบร้อยอยู่เสมอ (ตามกาลเทศะ)</p> <p>3. การดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียนมีลักษณะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมแต่มีลักษณะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมให้มีสภาพที่ดี</p>
<p>องค์ประกอบย่อยที่ 2 สติ</p> <p>1. มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต</p> <p>2. มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา</p>	<p>1. นักเรียนปฏิบัติในศีล 5 เป็นปกติของชีวิต</p> <p>2. นักเรียนมีวินัย หรือมีการปฏิบัติตามกฎ กติกา ข้อตกลง ของส่วนรวม มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จและตรงต่อเวลาที่นัดหมาย หรือที่ตกลงกัน มีความซื่อสัตย์ หรือจริงใจไม่หลอกหลวง</p>

ตารางที่ 7 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
<p>3. สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพได้ด้วยความสุขจริต</p>	<p>3. นักเรียนสามารถพึ่งตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพ ด้วยความสุขจริต ตามวุฒิภาวะของตนเอง เช่น ได้ระดับอนุบาล และประถมศึกษา สามารถดูแลในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ด้วยตนเอง โดยพึ่งผู้อื่นน้อย หรือนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาที่สามารถทำงานให้ได้มาซึ่ง เงินทองหรือปัจจัยในการดำรงชีวิตประจำวันให้เป็นการทำงานที่สุจริต ฯลฯ</p>
<p>องค์ประกอบย่อยที่ 3 จิต (จิตใจ/ อารมณ์)</p>	
<p>1. มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ</p>	<p>1. นักเรียนมีกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณต่อผู้มีพระคุณ โดยมีการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติให้เห็น เช่น การแสดงความเคารพต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง และการมีน้ำใจช่วยเหลืองานของพ่อแม่ผู้ปกครอง หรือผู้มีพระคุณอื่น ๆ</p>
<p>2. มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน</p>	<p>2. นักเรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน เช่น มีน้ำใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อผู้อื่นเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือ หรือมีน้ำใจแบ่งปันความรู้ สิ่งของให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ เป็นต้น</p>
<p>3. ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อุตุน ขยันหมั่นเพียร</p>	<p>3. นักเรียนทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ มีความขยันหมั่นเพียร และอุตุนที่จะทำงานหรือเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจนสำเร็จผลของการทำงานและการเรียนรู้</p>

ตารางที่ 7 (ต่อ)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
4. มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน	4. นักเรียนมีสุขภาพจิตดี มีความร่าเริงแจ่มใส หรือมีอารมณ์ดีอยู่เสมอ
องค์ประกอบที่ 4 ปัญญา	
1. มีศรัทธา และความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย	1. นักเรียนมีความศรัทธาหรือความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย หรือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่ามีคุณต่อมนุษย์หรือสัตว์โลก เป็นที่ควรเคารพบูชา และมีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัยคือ มีความเข้าใจด้วยเหตุผลว่าพระรัตนตรัยมีประโยชน์ต่อมนุษย์โลกอย่างไรบ้าง
2. รู้จักบาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์	2. นักเรียนรู้เข้าใจ อธิบายได้ถึงการทำและผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นว่าการกระทำอย่างไรเป็นบุญ หรือเป็นบาป เป็นคุณหรือเป็นโทษ การกระทำอะไรเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์
3. ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ	3. นักเรียนมีลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา กระตือรือร้นหาความรู้หาความจริง และมีความต้องการหรือใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานของตนเองอยู่เสมอ เช่น เมื่อมีเวลาว่างมักชอบอ่านหนังสือหรือคู่มือที่ให้ความรู้เป็นต้น และถ้าต้องทำงานในลักษณะที่เคยทำอยู่แล้วนักเรียนมักจะคิดสร้างสิ่งใหม่ที่แปลกใหม่หรือพัฒนาจากเดิมมากขึ้น
4. รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา	4. นักเรียนรู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิต หรือการทำงานในชีวิตประจำวันได้เสมอ โดยมีการใช้สติปัญญาหรือแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ด้วยความรู้ ด้วยหลักการ หลักธรรม ที่เหมาะสม

ตารางที่ 8 ด้านผลกระทบ (Outcomes/ Impact)

องค์ประกอบตัวชี้วัดและข้อบ่งชี้คุณภาพ	คำอธิบาย
<p>องค์ประกอบหลัก บวร ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ</p> <p>องค์ประกอบย่อยที่ 1 บ้าน (ผู้ปกครองและชุมชน)</p> <p>1. บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น</p> <p>2. ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น</p>	<p>1. สมาชิกของบ้านนักเรียนและในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มีคนดีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีผู้ลด ละ เลิก และไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขมากขึ้น</p> <p>2. ในการพัฒนาชุมชนหรือการทำงานส่วนรวมของชุมชนมีอาสาสมัครหรือมีผู้ร่วมมือ ผู้ให้ความช่วยเหลือมากขึ้น</p>
<p>องค์ประกอบย่อยที่ 2 วัด</p> <p>วัดได้ศานตทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริมพระพุทธศาสนามากขึ้น</p>	<p>วัดในชุมชนมีศานตทายาท หรือผู้ช่วยงานช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดมากขึ้น เช่น มีผู้ร่วมงานศานตประเพณี หรือกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดจัดมากขึ้น หรือเมื่อวัดต้องการความร่วมมือช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ จะมีผู้มาช่วยเหลือให้ความร่วมมืออยู่เสมอ หรือมากขึ้น เป็นต้น</p>
<p>องค์ประกอบย่อยที่ 3 โรงเรียน</p> <p>โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)</p>	<p>โรงเรียนได้รับความไว้วางใจและยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง (ผู้ปกครอง ชุมชน วัด และหน่วยงานต่าง ๆ) จากผลการพัฒนานักเรียนตามแนวทางวิถีพุทธ และผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ให้ความร่วมมือ หรือช่วยเหลือในการพัฒนาโรงเรียนเป็นอย่างดี หรือมากขึ้น</p>

การดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธดีเด่น

โรงเรียนวิถีพุทธดีเด่นมีหลายโรงเรียน ในที่นี้ขอนำเสนอ 2 โรงเรียน ดังนี้

1. โรงเรียนกงไกรลาศวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย การรายงานโรงเรียนวิถีพุทธดีเด่น กิจกรรมเด่น ที่ดำเนินการในปีการศึกษา 2546-2547 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 จ)

- 1.1 จัดระบบโรงเรียนเล็กในโรงเรียนใหญ่ ช่วยแก้ไขปัญหานักเรียนหนีเรียน
- 1.2 จัดให้ครูได้พัฒนาความเข้มแข็งของจิตใจ 2 วัน 1 คืน
- 1.3 จัดให้ครูได้ฝึกอบรมการจัดค่ายพุทธบุตร
- 1.4 ผลการดำเนินงาน
- 1.5 นักเรียนกิน อยู่ ดู ฟัง อย่างมีศีล
- 1.6 นักเรียนเดินเข้าห้องเรียน อย่างมีสติ ปิดวาจา
- 1.7 นักเรียนเข้าแถว อดทน รอคอย ซื่ออาหาร เก็บภาชนะเมื่อรับประทานเสร็จ
- 1.8 นักเรียนเชื่อฟัง พ่อแม่ ครู มากขึ้น
- 1.9 นักเรียนร่าเริง มีสติมากขึ้น
- 1.10 ครูได้หารื่องานกันมากขึ้น
- 1.11 โรงเรียนได้ภาคีเครือข่ายพระสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
- 1.12 โรงเรียนได้รับเกียรติบัตร โรงเรียนวิถีพุทธดีเด่น ผู้บริหารดีเด่น ครูผู้สอนดีเด่น
- 1.13 เพิ่มทักษะครูและนักเรียนให้ระมัดระวัง ตั้งใจ ไม่ประมาทในการกิน อยู่ ดู ฟัง
- 1.14 วิจัย ทบทวน เพื่อรักษา และพัฒนาระบบต่อไป
- 1.15 ช่วยขยายเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ และเครือข่ายพระสงฆ์

2. แผนการจัดกิจกรรมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนวัดน้อยนพคุณ (โรงเรียนวัดน้อยนพคุณ, 2549)

2.1 พัฒนาการเรียนการสอนโดยจัดทำแผนจัดการเรียนรู้บูรณาการวิถีพุทธในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยจัดทำตามลักษณะ โครงสร้างวิชาในแต่ละกลุ่มสาระ อาจสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง การวัดผลประเมินผล สื่อการเรียนการสอน กิจกรรม

2.2 จัดทำปฏิทินการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยกำหนดแผนการจัดกิจกรรมตามวันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวันสำคัญของโรงเรียน

2.3 กิจกรรมพัฒนาปรับปรุง อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น จัดทำป้ายนิเทศ ร่วมวิถีพุทธ มีห้องศูนย์วิชา ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด มีบรรยากาศ

ที่ร่มรื่น มีการปลูกต้นไม้ที่มีความหมายหรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

2.4 กิจกรรมพัฒนาศูนย์เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักเรียนในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2.5 กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เช่น อบรมธรรมะ 5 นาที ทุกวัน พุชหน้าเสาธง การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ โดยนักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติสวดมนต์ถวายสังฆทานและรับพรด้วยตนเอง การทำบุญตักบาตร การฟังธรรม ฯลฯ

2.6 กิจกรรมสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะประจำสัปดาห์ โรงเรียนกำหนดให้นักเรียนทุกคนสวดมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคล

2.7 กิจกรรมจัดป้ายนิเทศ วันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเพณีวัฒนธรรมและเหตุการณ์สำคัญ

2.8 กิจกรรมเผยแพร่ผลการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธสู่สังคม รูปแบบการจัดนิทรรศการ แสดงผลงานของนักเรียนในรูปแบบ โครงงานต่าง ๆ การจัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี

2.9 กิจกรรมพัฒนาบุคลากร เช่น ประชุม อบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน เพื่อสร้างเสริมประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความชำนาญการในการดำเนินงานและประสานงานในการช่วยเหลือพัฒนาผู้เรียน

2.10 กิจกรรมประกวด แข่งขัน ตามที่หน่วยงานต่าง ๆ ชิงชัย เช่น สวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ ตอบปัญหาธรรมะ เล่านิทานธรรมะประกวดการแสดง โครงงานแนววิถีพุทธ ฯลฯ

2.11 กิจกรรมกีฬาสี่แนววิถีพุทธ ให้นักเรียนบริหารคณะสี่ด้วยตนเอง โดยยึดหลักอิทธิบาท 4 แบ่งนักเรียนเป็น 4 สี 4 กลุ่ม กลุ่มฉันทะ (สีเหลือง) กลุ่มวิริยะ (สีชมพู) กลุ่มจิตตะ (เขียว) กลุ่มวิมังสา (สีแดง) งานกีฬาจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจสามัคคีและช่วยเหลือกัน อย่างกัลยาณมิตรของทั้ง 4 กลุ่ม

แนวทางการบริหารหลักสูตรและการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ปี 2549 เป็นปีแห่งการปฏิรูปการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จึงมุ่งเน้นที่จะสร้างความเข้าใจใน 4 เรื่อง ได้แก่ หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 ก, หน้า 1)

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 ก, หน้า 1- 7) ดังนี้

1. ด้านหลักสูตร สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรแกนกลางที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพโดยมีมาตรฐานเป็นตัวกำกับในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

1.1 หลักการ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทย ควบคู่กับความเป็นสากล เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลาและการจัดการเรียนรู้ สามารถจัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย และสามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้

1.2 จุดหมาย มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า มีความรู้อันเป็นสากลรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และทักษะในการดำเนินชีวิต รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค ภูมิใจในความเป็นไทยและยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความรักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสิ่งที่ดีงามให้สังคม

1.3 โครงสร้างของหลักสูตร

1.3.1 ระดับช่วงชั้น หลักสูตรกำหนดเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน คือ ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 และช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6

1.3.2 สาระการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน หลักสูตรกำหนดสาระการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ไว้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์

วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพ และเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ

1.3.3 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียน เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์

1.4 มาตรฐานการเรียนรู้ หลักสูตรได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม เพื่อเป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่ม สำหรับใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เมื่อเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6

1.5 เวลาเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ ดังนี้

ป.1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง เฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ป.4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง เฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ม.1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000-1,200 ชั่วโมง เฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง

ม.4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง เฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

1.6 การจัดหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย สาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ที่แสดงคุณภาพผู้เรียนเมื่อเรียนจบ 12 ปี และเมื่อจบแต่ละช่วงชั้นของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และจำนวนเวลาเรียนอย่างกว้าง ๆ สถานศึกษาต้องนำโครงสร้างดังกล่าวนี้ไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยคำนึงถึงสภาพปัญหา ความพร้อม เอกอรรถกษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้สถานศึกษาต้องจัดทำรายวิชาในแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ครบถ้วนตามมาตรฐานที่กำหนด นอกจากนี้สถานศึกษาสามารถจัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นรายวิชาใหม่ รายวิชาที่มีความเข้มข้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเลือกสาระการเรียนรู้จาก 8 กลุ่มในช่วงชั้นที่ 2, 3 และ 4 ส่วนช่วงชั้นที่ 1 ควรเรียนเฉพาะรายวิชาพื้นฐานก่อน

การจัดหลักสูตรช่วงชั้นที่ 1 และ 2 (ป.1-3 และ ป.4-6) เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้สังคม ทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานการเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุล

ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม

ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 – 3) เน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัด ความสนใจของตนเอง การพัฒนาบุคลิกภาพ ความสามารถ ทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต ให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม ความรับผิดชอบ การสร้างเสริมสุขภาพของตนเองและชุมชน ความภูมิใจในความเป็นไทย เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อ

ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – 6) เน้นให้ผู้เรียนเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้าน มุ่งปลูกฝังความรู้ ความสามารถ และทักษะในวิทยาการและเทคโนโลยี

1.7 การจัดเวลาเรียน สถานศึกษาสามารถจัดเวลาเรียนได้ยืดหยุ่นตามความเหมาะสมในแต่ละชั้นปี โดย ป.1 – 3 ป.4 – 6 และ ม.1 – 3 จัดเวลาเรียนให้เป็นรายปี ส่วนม.4 – 6 จัดเวลาเรียนเป็นรายภาคและมีการคิณำหน้าของรายวิชาเป็นหน่วยกิต (40 ชั่วโมง/ ภาค มีค่านำหน้าวิชา 1 หน่วยกิต)

2. ด้านสื่อการเรียนการสอน

2.1 หลักการของสื่อการเรียนการสอนตามหลักสูตร สื่อที่ใช้สำหรับการจัดการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นการใช้สื่อที่หลากหลายทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี ตลอดจนการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ประกอบการจัดการเรียนการสอน

2.2 ประเภทของสื่อการเรียนการสอนตามหลักสูตร สื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน อาจแบ่งตามบทบาทหน้าที่ ลักษณะการใช้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.2.1 สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อหลักประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ หนังสือเรียนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และหนังสือแบบฝึกหัด ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้มีเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ระดับประถมศึกษาเท่านั้น

2.2.2 สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อประกอบการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ หนังสืออื่น ๆ นอกเหนือจากหนังสือเรียน ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ้างอิง นอกจากนี้ยังรวมสื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน สื่อวีดิทัศน์ อินเทอร์เน็ต แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 การผลิตสื่อการเรียนการสอน

2.3.1 สื่อหลักประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ หนังสือเรียน แบบฝึกหัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่กระทรวงกำหนดให้มี ผู้มีหน้าที่จัดทำ ได้แก่

2.3.1.1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสถาบัน

ส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จัดทำฉบับของกระทรวงศึกษาธิการสำหรับใช้ทั่วประเทศ

2.3.1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สพท.) จัดทำสำหรับใช้ภายในเขตพื้นที่การศึกษา

2.3.1.3 สำนักพิมพ์เอกชนจัดทำ โดยส่งให้ สพฐ. ตรวจสอบพิจารณาคุณภาพและอนุญาตให้ใช้

2.3.1.4 ครูผู้สอนจัดทำใช้ได้ภายในสถานศึกษาของตนเองโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการของสถานศึกษา

2.3.2 สื่อประกอบการจัดการเรียนการสอนอื่น ๆ นอกเหนือจากหนังสือเรียนและแบบฝึกหัดที่กระทรวงกำหนดให้จัดทำได้โดยเสรี สำหรับการเลือกใช้อาศัยอยู่ในดุลยพินิจของสถานศึกษา

2.4 การเลือกใช้อุปกรณ์การเรียนการสอน ในการเลือกใช้อุปกรณ์การเรียนการสอนดำเนินการดังนี้

2.4.1 หนังสือเรียน แบบฝึกหัดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่กระทรวงกำหนดให้มีให้เลือกจากบัญชีรายชื่อสื่อที่ได้รับใบอนุญาตจาก สพฐ.

อนึ่ง สถานศึกษาควรจัดซื้อหนังสือเรียนที่ได้รับอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนทุกฉบับไว้ในห้องสมุดนอกเหนือจากที่นักเรียนมีไว้ประจำตัวเพื่อการศึกษาค้นคว้าของครูและนักเรียน

2.4.2 สื่อประกอบการเรียนการสอนอื่น ๆ อยู่ในดุลยพินิจของสถานศึกษาที่จะจัดซื้อจัดหาเข้าห้องสมุดเพื่อการศึกษาค้นคว้าของครูและนักเรียน

3. ด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ครูผู้สอนต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานและบทบาทจากผู้ที่สอน ผู้ชี้นำ ผู้ถ่ายทอด มาเป็นผู้นำในการเรียนรู้ (Teacher as Leader) เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียนเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ โดยเสนอแนะวิธีการ และยุทธศาสตร์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนลงมือเรียนรู้ และค้นพบความรู้ จากการปฏิบัติของตนเองจากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ครูจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปสร้างองค์ความรู้ในสมอง (Constructivism) ของตนเอง กระบวนการเรียนการสอน อาจแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 กระบวนการเรียนการสอนทั่วไป (Generic Learning) เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ใช้ได้กับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่น กระบวนการกลุ่ม กระบวนการสืบเสาะ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการเสริมสร้างค่านิยม กระบวนการวิจัย กระบวนการเชิงเหตุผล

กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น

1.2 กระบวนการเรียนการสอนเฉพาะ (Specific Learning) เป็นกระบวนการตามธรรมชาติของศาสตร์ซึ่งจะใช้ในการเรียนการสอนเฉพาะของกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น เช่น

1.2.1 กลุ่มภาษา (ไทย, อังกฤษ) เน้นกระบวนการสื่อความหรือทักษะทางภาษา หรือกระบวนการทางภาษา กระบวนการอ่าน กระบวนการฟัง กระบวนการพูด กระบวนการเขียน กระบวนการดูหรือพินิจ (Viewing) กระบวนการคิดวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ ฯลฯ

1.2.2 กลุ่มคณิตศาสตร์ เน้นทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ ทักษะการคิดคำนวณ กระบวนการเชิงเหตุผล กระบวนการคิดวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ

1.2.3 กลุ่มวิทยาศาสตร์ เน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสืบเสาะ กระบวนการฝึกปฏิบัติทางเทคโนโลยี กระบวนการทดลอง ฯลฯ

1.2.4 กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เน้นกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม กระบวนการสืบสวน สอบสวน กระบวนการสืบค้น กระบวนการทางจริยธรรม กระบวนการพัฒนาค่านิยม กระบวนการประชาธิปไตย วิธีการทางประวัติศาสตร์ กระบวนการทางภูมิศาสตร์ กระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการเชิงระบบ ฯลฯ

1.2.5 กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา เน้นทักษะชีวิต ทักษะทางสุขภาพ กระบวนการฝึกปฏิบัติทางพลศึกษา กระบวนการคิดวิเคราะห์ ฯลฯ

1.2.6 กลุ่มศิลปะ เน้นกระบวนการฝึกปฏิบัติทางทัศนศิลป์ กระบวนการฝึกปฏิบัติทางดนตรี (ไทย สากล)

1.2.7 กลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี เน้นกระบวนการทำงาน ทักษะการจัดการ กระบวนการแก้ปัญหา การออกแบบเทคโนโลยี (Design Technology) กระบวนการฝึกปฏิบัติทางเทคโนโลยี ฯลฯ

4. ด้านการวัดและประเมินผล

4.1 หลักการวัดและประเมินผลผู้เรียน การวัดและประเมินผลเป็นกระบวนการที่ช่วยผู้สอนได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงพัฒนาการ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของการเรียนรู้ของผู้เรียนซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้เต็มศักยภาพ

วิธีการวัดและประเมินผลต้องใช้วิธีที่หลากหลาย สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการวัดทั้งที่เป็นความรู้ ความคิดและการปฏิบัติ และจะดำเนินการควบคู่กับการจัดการเรียนการสอน การวัดความรู้ ความคิดส่วนใหญ่ใช้การทดสอบ แบบทดสอบที่อาจเป็นแบบเลือกตอบหรือให้เขียน

คำตอบเองด้วยข้อสอบอัตนัย ควรเน้นการตอบโดยการเขียนและการนำเสนอคำตอบด้วยตัวผู้เรียน เพราะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดและการเขียนไปพร้อม ๆ กัน ได้ดีกว่าเครื่องมือชนิดเลือกตอบ นอกจากนี้ก็อาจใช้เพิ่มสะสมงาน การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นวิธีที่เหมาะสมกับการวัดและประเมินความดีงามและการปฏิบัติ

4.2 ระดับของการวัดและประเมินผล การวัดและประเมินผลผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งได้ 3 ระดับ คือ

4.2.1 การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน เป็นการวัดและประเมินผลเพื่อมุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์จากการเรียนการสอนหรือไม่เพียงใด ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญ คือ ผู้เรียน ผู้สอน และพ่อแม่ ผู้ปกครอง สถานศึกษาเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมิน โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

4.2.2 การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียนเป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและคุณภาพผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตร รวมทั้งนำผลการประเมินไปพิจารณาตัดสินผลการผ่านระดับชั้นและผ่านช่วงชั้น

4.2.3 การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

4.3 เอกสารหลักฐานการศึกษา เอกสารหลักฐานที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำ และกำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งต้องใช้ ได้แก่

4.3.1 ระเบียบแสดงผลการเรียน (ปพ.1) เป็นเอกสารบันทึกผลการเรียนของผู้เรียนตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้เรียนในแต่ละช่วงชั้น เพื่อเป็นหลักฐานแสดงสถานภาพความสำเร็จในการศึกษาของผู้เรียนแต่ละคน และใช้เป็นหลักฐานในการสมัครเข้าศึกษาต่อ สมัครเข้าทำงานหรือดำเนินการในเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้อง

4.3.2 หลักฐานแสดงวุฒิการศึกษา (ปพ.2) เป็นเอกสารที่สถานศึกษาออกให้กับผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และผู้สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อแสดงศักดิ์และสิทธิ์ของผู้เรียนให้ผู้เรียนนำไปใช้เป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาของตน

4.3.3 แบบรายงานผู้สำเร็จการศึกษา (ปพ.3) เป็นแบบบันทึกรายงานรายชื่อและข้อมูลของผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อใช้เป็นหลักฐานสำหรับ

ตรวจสอบ ยืนยันและรับรองความสำเร็จและวุฒิการศึกษาของผู้สำเร็จการศึกษาแต่ละคนต่อเขตพื้นที่การศึกษาและกระทรวงศึกษาธิการ

นอกจากเอกสารทั้ง 3 ประเภทแล้ว สถานศึกษาสามารถจัดทำเอกสารอื่น ๆ ที่จะเป็นการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนในทุก ๆ ด้าน เพื่อประโยชน์ของตัวนักเรียน เอกสารแสดงผลการเรียนของผู้เรียน แบบบันทึกผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนรายวิชาต่าง ๆ ระเบียบสะสมแสดงผลพัฒนาการด้านต่าง ๆ แบบแสดงผลการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นต้น

การบริหารการจัดหลักสูตร

หลักสูตรสถานศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารจัดการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนั้นสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนบริหารจัดการหลักสูตร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 ก, หน้า 22 - 23) เพื่อช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การนำหลักสูตรไปใช้บรรลุผลสูงสุด

การวางแผนบริหารจัดการหลักสูตรเป็นการกำหนดแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมที่ช่วยให้ทราบแนวปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อให้สถานศึกษาสามารถระดมทรัพยากรในชุมชน ทั้งทรัพยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรอื่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการศึกษารวมทั้งการสร้างความเข้มแข็งให้คณะกรรมการสถานศึกษา และการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกรูปแบบ โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School - Based Management) เป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากส่วนกลางหรือจากเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา ทำให้สถานศึกษามีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบและมีความเป็นอิสระและคล่องในการบริหารจัดการในการตัดสินใจสั่งการเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา ทั้งด้านหลักสูตร การเงินงบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไปของสถานศึกษาเอง โดยมีคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง องค์กรและชุมชน ร่วมกันบริหารจัดการสถานศึกษาให้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ของผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจะประสบความสำเร็จ คือ การดำเนินการให้บุคลากรที่เป็นคณะกรรมการสถานศึกษามีความรู้และทักษะในการบริหารจัดการการประชาสัมพันธ์และสื่อสารให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้รับรู้และเข้าใจตรงกัน การประสานงานรับการสนับสนุนจากรัฐและเขตพื้นที่การศึกษาให้เป็นไปด้วยดี ทั้งด้านงบประมาณ การช่วยเหลือด้านวิชาการ การบริหารและด้านอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องและเพียงพอ

กลยุทธ์สำคัญสำหรับการนำรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้ประสบความสำเร็จนั้น ควรให้ความสนใจและมีการดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

1. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แก่ผู้เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง
2. การกำหนดบทบาท หน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาให้ชัดเจน
3. การสรรหา คัดเลือกคณะกรรมการสถานศึกษา ควรให้ได้คนมีความรู้ ความสามารถ เสียสละ และเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ อย่างแท้จริง
4. จัดการฝึกอบรม สัมมนาให้คณะกรรมการสถานศึกษา มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง การบริหารและจัดการศึกษา และดำเนินการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
5. การสนับสนุนให้ครู อาจารย์ได้ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาอย่าง ใกล้ชิด
6. การจัดให้มีเครือข่ายคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และความร่วมมือกัน
7. จัดให้มีการกำหนดมาตรฐานงานของคณะกรรมการสถานศึกษา และกำกับ ดูแล ติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานของคณะกรรมการสถานศึกษา
8. การพิจารณาให้สวัสดิการและการบริการพิเศษแก่คณะกรรมการสถานศึกษาตามที่ เห็นสมควรและชอบธรรม

แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) กำหนดวิสัยทัศน์ การพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปีข้างหน้าว่ามีจุดมุ่งหมายเป็นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” และสร้างค่านิยมร่วมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็น และปรับเปลี่ยน กระบวนการคิด ทักษะคติ และกระบวนการทำงานโดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็น ปรัชญานำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศแบบใหม่ที่มุ่งประสิทธิภาพ และคุณภาพ แล้วก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน และได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ใน อนาคตว่าเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 ข, หน้า 1) ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพที่ยึดหลักความพอดี สร้างคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคน สามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล รู้เท่าทันโลก และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

เพื่อนำสู่แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ขอนำเสนอสาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การดำเนินการระบบป้องกันคุณภาพการศึกษา

ระบบการประกันคุณภาพการศึกษามีกระบวนการดำเนินการที่สัมพันธ์กัน 3 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 ข, หน้า 4 - 6) ดังนี้

1.1 การพัฒนาคุณภาพ เป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาให้บรรลุถึงมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ (ทั้งระดับชาติ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ ปฐมวัย ระดับเขตพื้นที่ การศึกษา หรือระดับสถานศึกษาที่กำหนดขึ้นเพิ่มเติมตามบริบทหรือเอกลักษณ์ของสถานศึกษา) หัวใจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพ คือ การสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนตระหนักถึงความจำเป็นของการทำงานเป็นกลุ่ม ทำงานอย่างมีระบบและทุกคนต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง จัดทำข้อมูลสารสนเทศในส่วนที่รับผิดชอบ ใช้ข้อมูลสารสนเทศนั้นให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนางานเป็นประจำ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดหมวดหมู่ข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาให้บรรลุถึงมาตรฐานที่กำหนดนั้น ต้องมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่ทุกกิจกรรม/ โครงการ/ งานมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การยกระดับคุณภาพผู้เรียนทุกด้าน มีการพัฒนาด้านปัจจัยให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สรรหาให้เพียงพอ ดูแลรักษาให้ใช้ได้อยู่เสมอและปลอดภัยในการใช้ ประการสำคัญต้องมีระบบและกลไกการปฏิบัติงานตามแผน รวมทั้งติดตามกำกับกับการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

1.2 การติดตามตรวจสอบคุณภาพ เป็นการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน กำกับ ติดตามความก้าวหน้า และยืนยันการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายและบรรลุตามมาตรฐานที่กำหนด โดยการติดตามตรวจสอบคุณภาพสามารถดำเนินงานในแต่ละระดับได้ ดังนี้

1.2.1 การติดตามตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยสถานศึกษา ตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ การดำเนินงาน/ โครงการ ตลอดปีการศึกษา ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน คุณภาพการจัดการเรียนการสอน คุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษา และด้านการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ จัดทำเป็นระบบข้อมูลสารสนเทศที่สามารถนำผลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาได้ทันทั่วทั้งที่ และเป็นข้อมูลสำหรับประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาได้

1.2.2 การติดตามตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบสถานศึกษา เพื่อให้การส่งเสริม สนับสนุนและช่วยเหลือให้สถานศึกษาสามารถดำเนินการพัฒนาคุณภาพไปสู่เป้าหมายตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ สถานศึกษาทุกแห่งควรได้รับการติดตามตรวจสอบคุณภาพจากเขตพื้นที่การศึกษาอย่างน้อย 1 ครั้ง ภายใน 3 ปี

สำหรับสถานศึกษาที่มีความเข้มแข็ง เขตพื้นที่การศึกษาควรส่งเสริมให้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยกย่องสถานศึกษาที่มีรูปแบบการพัฒนาที่ดีให้เป็นตัวอย่างแก่สถานศึกษาแห่งอื่นได้ ส่วนสถานศึกษาที่มีคุณภาพต่ำหรือมีแนวโน้มต่ำลงอันเนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ เขตพื้นที่การศึกษาควรตั้งคณะทำงานเข้าไปช่วยเหลือสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง และติดตามความก้าวหน้าเป็นระยะ เขตพื้นที่การศึกษาต้องทำรายงานติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษาเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อทราบด้วย

1.2.3 การติดตามตรวจสอบ และประเมินผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ในภาพรวมระดับประเทศ โดยหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการกำหนดนโยบาย เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้สถานศึกษาพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง กำหนดมาตรฐานเพื่อยกระดับคุณภาพสถานศึกษาที่ไม่ผ่านเกณฑ์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษา เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพสถานศึกษาให้บริหารและจัดการการศึกษาได้อย่างเต็มที่

1.3 การประเมินและรับรองคุณภาพ เป็นการดำเนินงานเพื่อตรวจสอบผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ดังนี้

1.3.1 การประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา จากการติดตามตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา โดยสถานศึกษานำข้อมูลสารสนเทศมาประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดจัดทำเป็นรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีของสถานศึกษา รายงานต่อคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานต้นสังกัด และรายงานต่อสาธารณชน

1.3.2 การประเมินเพื่อรับรองมาตรฐานการศึกษา การประเมินในส่วนนี้เป็นการดำเนินงานโดยองค์กรภายนอกกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งเป็นองค์กรมหาชน ทำหน้าที่ประเมินและให้การรับรองว่าสถานศึกษาจัดการศึกษาได้ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดในทศวรรษที่ 5 ปี ผลจากการประเมินในภาพรวม จะนำเสนอรัฐบาลเพื่อนำไปใช้ในการพิจารณาจัดสรรงบประมาณ การกำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาเพื่อให้ทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ

การดำเนินการทั้ง 3 ประการ เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์และส่งผลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการติดตามตรวจสอบคุณภาพ สามารถดำเนินการได้ทั้งในส่วนการพัฒนาคุณภาพและการประเมินคุณภาพ

2. ระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

จากมาตรา 47 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ที่กำหนดว่า ระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาให้

เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงนั้นได้นำไปสู่การจัดทำกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ประกอบด้วย การดำเนินงานโดยยึด หลักการมีส่วนร่วม 8 ประการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 ข, หน้า 6 - 16)

2.1 การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา รัฐกำหนดมาตรฐานการศึกษา ของชาติ เพื่อเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพ ที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้ เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง และใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และประเมินคุณภาพทางการศึกษา จากมาตรฐานการศึกษาของชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้นำสู่การปฏิบัติให้เกิดผล เพื่อยกระดับการศึกษา ของประเทศให้เกิดประโยชน์กับประชาชนคนไทยทุกคน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ของประเทศ นำมาจัดทำเป็นมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย จากนั้นสถานศึกษานำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยที่ประกาศไว้ เป็นเป้าหมายการพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาอาจเพิ่มเติม มาตรฐานการศึกษาที่กำหนดเฉพาะเจาะจงตามบริบทและความต้องการของท้องถิ่น โดยการ กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาต้องสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเอกลักษณ์ของสถานศึกษาให้เหมาะสมครอบคลุมสาระ การเรียนรู้ และศักยภาพของผู้เรียน สถานศึกษาและท้องถิ่น

2.2 การจัดระบบบริหารและสารสนเทศ สถานศึกษาควรจัดโครงสร้างการบริหาร จัดการที่เอื้อต่อการพัฒนางาน และการสร้างระบบการประกันคุณภาพภายใน สถานศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลางควรมีคณะทำงานทำหน้าที่วางแผนติดตามตรวจสอบคุณภาพ และจัดทำรายงาน การพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีของสถานศึกษา โดยแต่งตั้งคณะทำงานที่มีตัวแทนบุคลากร จากหลายฝ่ายมาร่วมคิดร่วมวางแผน และร่วมติดตามตรวจสอบเก็บข้อมูล ส่วนสถานศึกษาขนาด เล็กที่มีจำนวนครูน้อยมากควรร่วมกันวางแผนจัดระบบการเก็บและรวบรวมข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ตั้งแต่ต้นปีการศึกษา ทำให้ได้ตามแผนที่วางไว้ เพื่อไม่ให้สะสมจนทำไม่สำเร็จเมื่อถึงสิ้นปี การศึกษา

สำหรับการจัดระบบสารสนเทศนั้น สถานศึกษาขอมทราบว่ามีอยู่มากมาย เช่น ข้อมูลผู้เรียน ครูและบุคลากร ข้อมูลอาคารและสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก ข้อมูลการพัฒนา บุคลากร ข้อมูลทรัพยากร ข้อมูลงบประมาณ ฯลฯ สถานศึกษาควรมีการจัดระบบสารสนเทศให้ เป็นหมวดหมู่ให้ครอบคลุมและข้อมูลมีความสมบูรณ์ ค้นได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว มีการนำข้อมูล

มาใช้ให้เกิดประโยชน์อยู่เสมอ การจัดหมวดหมู่ข้อมูลสารสนเทศ อาจแบ่งเป็นด้านก็ได้ เช่น ด้านคุณภาพผู้เรียน คุณภาพการเรียนการสอน คุณภาพการบริหารและการจัดการ และคุณภาพการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ หรือจะจัดโดยวิธีอื่นที่สถานศึกษาเห็นว่าเหมาะสมก็ได้

2.3 การจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษابرลุตามมาตรฐานการศึกษา สถานศึกษาต้องมีการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา ในการจัดทำแผนดังกล่าวนี้ สถานศึกษาต้องคำนึงถึงหลักการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม และการนำสู่การปฏิบัติได้จริง แผนพัฒนาสถานศึกษาที่ดีควรคำนึงถึงวิธีดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้ คือ

2.3.1 มีการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความจำเป็นอย่างเป็นระบบ และมีแผนปฏิบัติการประจำปีรองรับทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว

2.3.2 มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายการพัฒนา และสภาพความสำเร็จของการพัฒนาตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และเป็นรูปธรรม

2.3.3 กำหนดวิธีการดำเนินงานโดยอาศัยหลักวิชา หรือผลการวิจัย หรือข้อมูลเชิงประจักษ์ที่อ้างอิงได้ ครอบคลุมการพัฒนาหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน/ การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การพัฒนาบุคลากร และการบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

2.3.4 เสาะหาและประสานสัมพันธ์กับแหล่งวิทยากรภายนอกที่ให้การสนับสนุนทางวิชาการได้ และระบุไว้ในแผนให้ชัดเจน

2.3.5 กำหนดบทบาทหน้าที่ให้บุคลากรของสถานศึกษาทุกคน รวมทั้งผู้เรียนรับผิดชอบและดำเนินงานตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.6 กำหนดบทบาทหน้าที่และแนวทางการมีส่วนร่วมของบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคลากรภายในชุมชน เพื่อการพัฒนาผู้เรียนร่วมกัน

2.3.7 กำหนดการใช้งบประมาณ และทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3.8 มีการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนและการนำไปใช้ในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2.4 การดำเนินงานตามแผนพัฒนาสถานศึกษา ในแผนพัฒนาสถานศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา มีโครงการ/ กิจกรรม ที่ต้องดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเกิดผลสำเร็จตามที่ระบุไว้ในตัวชี้วัดของโครงการ การดำเนินงานตามแผนนั้นสถานศึกษาต้องสร้างระบบการทำงานที่เข้มแข็ง เน้นการมีส่วนร่วมใช้เทคนิคการบริหารและการจัดการที่จะทำให้ดำเนินงาน

ตามแผนพัฒนาสถานศึกษาบรรลุเป้าหมาย เทคนิคการบริหารและการจัดการที่ใช้แล้วประสบผลสำเร็จ มีดังนี้

2.4.1 วงจรการพัฒนาคุณภาพ PDCA ของเดมมิ่ง (Demming Cycle) เป็นเทคนิคที่ผู้บริหารส่วนใหญ่นิยมใช้กันแพร่หลาย เพราะเป็นกระบวนการที่มีการตรวจสอบตนเองอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่ขั้นการวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผนหรือขั้นตอนที่วางไว้ (Do) การตรวจสอบหรือการประเมิน (Check) และการนำผลการประเมินย้อนกลับไปทบทวน ปรับปรุงแก้ไข วางมาตรฐาน/ มาตรการกำหนดขั้นต่อนกันใหม่ (Act) เพื่อดำเนินงานต่อ ๆ ไป

วงจรการพัฒนา PDCA สามารถนำไปใช้ดำเนินการได้ในทุกขั้นตอนทุกงาน และสอดคล้องกันได้อย่างต่อเนื่อง

2.4.2 แนวคิด Balanced Scorecard สถานศึกษาหลายแห่งใช้แนวคิดในการกำหนดผลสำเร็จอย่างสมดุลรอบด้านเป็นเทคนิคการบริหาร เช่น โรงเรียนในฝัน โดยใช้การกำหนดมุมมองที่เกี่ยวข้องกับผลสำเร็จของการดำเนินงาน 4 ด้าน คือ

2.4.2.1 มุมมองด้านนักเรียน (Student Perspective) โดยพิจารณาความต้องการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้เรียนที่คาดหวัง

2.4.2.2 มุมมองด้านกระบวนการจัดการศึกษาภายใน (Internal Process Perspective) โดยพิจารณาผลสำเร็จและแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพและคุณภาพของกระบวนการบริหารจัดการและการจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอน

2.4.2.3 มุมมองด้านการเรียนรู้และการพัฒนา (Learning and Growth Perspective) โดยพิจารณาปัจจัยที่ใช้ขับเคลื่อนให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณภาพตามที่คาดหวัง ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็งให้สถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพและทักษะของครู ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา การเพิ่มสมรรถนะของสถานศึกษาในการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

2.4.2.4 มุมมองด้านงบประมาณและทรัพยากร (Budget and Resource Perspective) โดยพิจารณาปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินงานบรรลุภาพความสำเร็จในด้านงบประมาณและทรัพยากรโดยคำนึงถึงแหล่งสนับสนุน อัตราค่าจ้าง ค่าใช้จ่าย ประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและงบประมาณ

จากมุมมองทั้งสี่ด้านนำมากำหนดวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Objectives) ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จโดยคำนึงถึงความครอบคลุมและสมดุล จัดทำแผนกลยุทธ์เพื่อตรวจสอบลำดับความสำคัญและความเหมาะสมของวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ ผ่านมุมมองด้านต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์ เป็นเหตุเป็นผล เชื่อมโยงไปสู่ความสำเร็จได้อย่างไร

แล้วจัดทำกรอบกลยุทธ์ โดยการนำวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์มากำหนดตัวชี้วัด เป้าหมายและกลยุทธ์ริเริ่ม

นอกจากวงจรการพัฒนา PDCA และเทคนิค Balanced Scorecard แล้ว ยังมีเทคนิคการบริหารอีกหลายรูปแบบที่ผู้บริหารนำมาใช้แล้วประสบความสำเร็จ เช่น เทคนิค 5ส, TQM, QC, Six Sigma, Benchmarking, ToPSTAR เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาในปัจจุบัน ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพเชิงวิชาการให้มากยิ่งขึ้น

2.5 การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษา การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายในสถานศึกษา คือการติดตามตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษา สถานศึกษาควรตั้งคณะทำงานเพื่อวางแผนติดตามและรวบรวมข้อมูลสารสนเทศการดำเนินงาน โครงการตลอดปี การศึกษาโดยใช้มาตรฐานการศึกษาเป็นกรอบการติดตามตรวจสอบ ทั้งนี้ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการจัดทำรายงานประจำปีของสถานศึกษาอีกด้วย

สถานศึกษาควรมีการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายในสถานศึกษาทุกปี ดำเนินการอย่างจริงจัง ต่อเนื่องและเป็นระบบ สนับสนุนให้ครู ผู้ปกครอง และผู้แทนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

นอกจากนี้ สถานศึกษาควรมีการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายใน เกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี เพื่อให้ก้าวหน้าทันสภาการณ์ปัจจุบันด้วย คือ

2.5.1 วิสัยทัศน์ และภารกิจของสถานศึกษา เช่น วิเคราะห์ดูว่าวิสัยทัศน์และภารกิจสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานการศึกษาปฐมวัย และสอดคล้องกับสภาวะปัจจุบันหรือไม่ ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง จัดกิจกรรมอย่างไรจึงจะเหมาะสม

2.5.2 แผนพัฒนาสถานศึกษา เช่น แผนพัฒนาสะท้อนความต้องการของชุมชนจริงหรือไม่ มีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนนำผลมาใช้ในการวางแผนครอบคลุมครบถ้วนหรือไม่ กิจกรรมตามแผนสัมพันธ์กันและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายหรือไม่ แผนพัฒนาโดยรวมมีความชัดเจน เข้าใจง่าย และมีทิศทางพัฒนาที่ชัดเจนหรือไม่

2.5.3 การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ เช่น บรรยากาศและสภาพแวดล้อมสนับสนุนการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด สะท้อนความสำเร็จของผู้เรียนอย่างไร ครูเลือกใช้ยุทธศาสตร์การสอนหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ ครูและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการเรียนของผู้เรียนอย่างไร การจัดการกระบวนการเรียนรู้เน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกแก้ปัญหา ฝึกการคิดสร้างสรรค์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ตลอดจนพัฒนานิสัยรักการเรียนรู้หรือไม่ ผู้เรียนกล้าคิดกล้าแสดงออกหรือไม่ สถานศึกษามีกระบวนการพัฒนา

หลักสูตรที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาชาติและมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ ปฐมวัยหรือไม่

2.5.4 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น ผู้เรียนประสบความสำเร็จจากการเรียนรู้ที่ผู้สอนเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ ผลงานของผู้เรียนมีความหมายบ่งบอกถึงสิ่งที่ผู้เรียนรู้เข้าใจ และทำได้หรือไม่ ผลงานแสดงความคิดสร้างสรรค์หรือไม่ และผู้เรียนได้มีโอกาสนำความรู้ไปใช้มากขึ้นเพียงใด ผู้สอนใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและสอดคล้องกับสภาพจริงเพียงใด มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การประเมินหรือไม่ สถานศึกษาจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างดีหรือไม่

2.5.5 การพัฒนาองค์กร เนื่องจากสถานศึกษาเป็นแหล่งหรือศูนย์การเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชน ฉะนั้นนอกเหนือจากการบริหารจัดการด้านการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน การพัฒนาผู้สอนและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว สถานศึกษาต้องมุ่งเน้นการพัฒนาสถานศึกษาโดยเฉพาะห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ประเด็นในการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายใน จึงควรวิเคราะห์ดูว่า ผู้บริหารอุทิศตนเพื่อองค์กร เพื่อนร่วมงาน และเพื่อการพัฒนาการศึกษาอย่างไร เป็นผู้นำในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และสามารถแนะนำนวัตกรรมหรือแหล่งนวัตกรรมสำหรับผู้สอนได้หรือไม่ มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ผู้สอน คณะทำงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเชิงบริหารหรือไม่ มากน้อยเพียงใด มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชนหรือไม่ มากน้อยเพียงใด มีการรวบรวมแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน และเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นที่ปรึกษาหรือให้ความรู้หรือไม่ มีการพบปะและเปลี่ยนแปลงประสบการณ์กับสถานศึกษาอื่น ๆ เพื่อเทียบเคียงการพัฒนาหรือไม่อย่างไร

2.5.6 การพัฒนาวิชาชีพครู เช่น มีการใช้แหล่งวิทยากรภายนอก (สถาบันอุดมศึกษา องค์กรธุรกิจภาครัฐและเอกชน) ช่วยให้ครูเกิดการเรียนรู้อย่างไรบ้าง มีการเปิดโอกาสให้ครูแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดในการพัฒนาวิชาชีพด้วยวิธีการใดบ้าง สนับสนุนให้ครูมีการวิจัยค้นคว้าความรู้ใหม่เกี่ยวกับการเรียนการสอนและการประเมินผลบ้างหรือไม่ บ่อยเพียงใด จัดหางบประมาณและสิ่งสนับสนุนมากน้อยเพียงใด ส่งเสริมให้มีการสัมมนาหรือพัฒนาวิชาชีพในรูปแบบอื่นใดหรือไม่

การตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายในสถานศึกษาที่ดำเนินการอย่างจริงจัง จะช่วยให้สถานศึกษามีข้อมูลถูกต้องและเพียงพอในการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาที่เน้นคุณภาพ

การศึกษาในรอบปีถัดไป นอกจากนี้ ผลจากการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายในสถานศึกษา ยังมีส่วนช่วยกระตุ้นผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนักการศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนให้ตระหนักถึงการ กำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาการศึกษาในระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติอีกทางหนึ่งด้วย

2.6 การประเมินคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐาน จากการตรวจสอบและทบทวนคุณภาพภายในสถานศึกษานั้นสถานศึกษาจะมีข้อมูลสารสนเทศสำหรับประเมินคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดได้ด้วย อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาที่มีความพร้อม อาจตั้งคณะทำงานขึ้นทำหน้าที่ประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาก็ได้ ซึ่งจะเป็นการสร้างระบบ การประเมินตนเองอีกทางหนึ่ง นำผลจากการประเมินไประบุไว้ในรายงานการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาประจำปีต่อไป การประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษา ต้องครอบคลุมมาตรฐาน การศึกษาขั้นพื้นฐาน/ ปฐมวัยที่กำหนดไว้

นอกเหนือจากนี้ สถานศึกษาอาจทำการประเมินคุณภาพผู้เรียนโดยรวม จำแนกตาม กลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อเปรียบเทียบกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนเป็นรายคน เป็น การตรวจสอบและยืนยันคุณภาพผู้เรียนทางด้านวิชาการ โดยขอใช้แบบทดสอบจากองค์กรที่มี แบบทดสอบที่ได้มาตรฐาน

2.7 การรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี การจัดทำรายงานการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาประจำปี เป็นหน้าที่ที่สถานศึกษาต้องปฏิบัติ เพราะการทำงานใด ๆ ก็ตาม ต้องมีการ รายงานผลและนำผลไปใช้ จึงจะเป็นการทำงานที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในอดีต มีการละเลยกันมาก จนทำให้เกิดจุดอ่อนเรื่องระบบฐานข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนา จึงมีการตราไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 48 ให้สถานศึกษาจัดทำรายงานประจำปี เสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน และเพื่อรองรับการ ประกันคุณภาพภายนอก

ในการจัดทำรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีของสถานศึกษาหรือที่เรียก สั้น ๆ ว่า รายงานประจำปีนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้ให้ แนวทางไว้เป็นตัวอย่างในเอกสารชื่อ “แนวทางการเขียนรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประจำปีของสถานศึกษา” โดยเสนอให้แบ่งรายงานเป็น 4 บท คือ บทที่ 1 สะท้อนสภาพทั่วไป ของสถานศึกษา บทที่ 2 ระบุเป้าหมายการพัฒนาของสถานศึกษา บทที่ 3 ระบุความสำเร็จของการ พัฒนาตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาสถานศึกษา บทที่ 4 ระบุจุดเด่น จุดด้อย และความต้องการการช่วยเหลือ นอกจากนี้ ควรระบุหลักฐานข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของการประเมิน ตามแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาไว้ด้วย

เมื่อจัดทำรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีเสร็จเรียบร้อยแล้ว สถานศึกษา ส่งรายงานต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้นสังกัดภายในเดือนพฤษภาคมของทุก ๆ ปี และส่งให้ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพสถานศึกษา (สมศ.) เฉพาะในปีที่เข้ารับการ ประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จะนำรายงานของสถานศึกษาทั้งหมด มาสังเคราะห์เป็นภาพรวมระดับเขตพื้นที่ และเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐานภายในเดือนกรกฎาคมของทุก ๆ ปี จากนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะได้นำรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับเขตพื้นที่การศึกษามาสังเคราะห์เป็นภาพรวม ระดับประเทศ นำผลที่ได้มากำหนดนโยบาย กลยุทธ์ และยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของประเทศต่อไป

ประโยชน์สำคัญของการจัดทำรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปีของ สถานศึกษา ไม่ได้อยู่ที่จัดทำเพื่อรายงานใคร แต่อยู่ที่การนำผลไปใช้วางแผนปรับปรุงงาน ต่อ ๆ ไป ดังนี้ สถานศึกษาต้องตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดทำรายงาน และนำข้อมูลไปใช้ ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง

2.8 การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ในการทำให้คุณภาพของสถานศึกษา ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนนั้น สถานศึกษาควรตรวจสอบและทบทวนการดำเนินงานตามโครงการ/ กิจกรรมอยู่เสมอ โครงการ/ กิจกรรมที่ต้องคุ้มค่า และเกิดประโยชน์ส่งผลถึงผู้เข้าเรียน การพิจารณาโครงการ/ กิจกรรมที่จะทำต่อไปหรือไม่นั้น ควรพิจารณา ดังนี้

2.8.1 ถ้าเป็นโครงการที่ดี สมควรดำเนินต่อไปก็ดำรงโครงการนั้นไว้

2.8.2 ถ้าเป็นโครงการที่ดี แต่ยังดำเนินการไม่สำเร็จหรือไม่บรรลุเป้าหมายเพราะ มีจุดบกพร่อง ถ้าปรับปรุงแก้ไขสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ก็ดำเนินการต่อไปและทำให้ดียิ่งขึ้น

2.8.3 ถ้าเป็นโครงการที่มีความก้าวหน้าในการดำเนินงานอยู่ตลอดเวลา ก็พัฒนา ดำเนินโครงการนั้นต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

2.8.4 หากมีเหตุการณ์หรือสิ่งที่สื่อเค้าว่าจะเกิดปัญหาต้องหาทางป้องกันไว้ก่อนก็ จำเป็นต้องจัดทำโครงการใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อป้องกันปัญหา

อย่างไรก็ตาม ในการทำให้คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาพัฒนาอย่างต่อเนื่องนั้น สถานศึกษาต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. สร้างจิตสำนึกการพัฒนาให้เกิดขึ้นในหมู่ครูและบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา
2. เน้นย้ำหรือกำหนดเป็นนโยบายการทำงานอย่างมีระบบ รวมทั้งต้องทำงานอย่างมี เป้าหมาย ทำงานเป็นหมู่คณะ และต้องทำอย่างต่อเนื่อง
3. พัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) การจะ

ทำให้สถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้ ต้องทำให้บุคลากรทุกคนในสถานศึกษาเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คือรู้จักพัฒนาตนเอง ใฝ่รู้ หมั่นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันความรู้กันตลอดเวลา เกิดทีมผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ หลากหลายจนได้รับการยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนความรู้กับองค์กรอื่น ๆ สถานศึกษาก็จะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีความเคลื่อนไหวในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอยู่ตลอดเวลา

ผลผลิตขององค์กรแห่งการเรียนรู้เห็นได้จากผลสัมฤทธิ์ของงานสูงขึ้น เกิดการพัฒนาคน มีการพัฒนาความรู้ และองค์กรมีศักยภาพสูงขึ้น

มาตรฐานการศึกษา

มาตรฐานการศึกษาเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะคุณภาพที่พึงประสงค์ เพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับส่งเสริม กำกับดูแล ตรวจสอบ ประเมินผล และเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งมาตรฐานการศึกษาที่ต้องศึกษา ทำความเข้าใจให้ตรงกัน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติ มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 ข, หน้า 16 - 33)

มาตรฐานการศึกษาของชาติ เป็นเป้าหมายการจัดการศึกษาของชาติ ครอบคลุมการจัดการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท นั่นคือ ครอบคลุมการศึกษาปฐมวัย การศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษา การอุดมศึกษา และครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้น มาตรฐานการศึกษาของชาติจึงเป็นการกำหนดเป้าหมายที่กว้าง เพื่อให้องค์กรหลักที่จัดการศึกษาสามารถนำไปกำหนดแนวทางนำสู่การปฏิบัติได้ชัดเจนยิ่งขึ้นได้ มาตรฐานการศึกษาของชาติ แบ่งออกเป็น 3 มาตรฐาน 11 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. มาตรฐานที่ 1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก (คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข)

ตัวบ่งชี้

- 1.1 กำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์
- 1.2 ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม
- 1.3 ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว
- 1.4 ทักษะทางสังคม
- 1.5 คุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก

2. มาตรฐานที่ 2 แนวการจัดการศึกษา

ตัวบ่งชี้

2.1 การจัดหลักสูตรการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

2.2 มีการพัฒนาผู้บริหาร ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบและมีคุณภาพ

2.3 มีการบริหารจัดการที่ใช้สถานศึกษาเป็นฐาน

3. มาตรฐานที่ 3 แนวการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้

ตัวบ่งชี้

3.1 การบริการวิชาการและสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้/สังคมแห่งความรู้

3.2 การศึกษาวิจัย สร้างเสริม สนับสนุนแหล่งการเรียนรู้และกลไกการเรียนรู้

3.3 การสร้างและการจัดการความรู้ในทุกระดับทุกมิติของสังคม

ในแต่ละตัวบ่งชี้ ยังมีตัวบ่งชี้ย่อยอีก ครูและบุคลากรทางการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาเพิ่มเติม

มาตรฐานการศึกษาของแต่ละระดับการศึกษา จากมาตรฐานการศึกษาของชาติ องค์กรหลักที่จัดการศึกษาต้องนำมาตรฐานการศึกษาของชาติมากำหนดเป็นมาตรฐานสู่การปฏิบัติในแต่ละระดับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจัดการศึกษาปฐมวัย การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาพิเศษ ต้องจัดทำมาตรฐานการศึกษาทั้ง 3 ประเภทให้ครบถ้วน ขณะนี้ได้มีการจัดทำมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยและมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและประกาศไปแล้ว ส่วนมาตรฐานการศึกษาพิเศษกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการ การจัดทำมาตรฐานดังกล่าวได้คำนึงถึงอุดมการณ์และหลักการของการศึกษาระดับ/ ประเภทนั้น ๆ ด้วย

สถานศึกษาทุกแห่งต้องใช้มาตรฐานที่กำหนดไว้นี้ เป็นเป้าหมายในการพัฒนาการจัดการศึกษาคงคู่ไปกับระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และขอเสนอรายละเอียดของมาตรฐานการศึกษา ดังนี้

มาตรฐานการศึกษาปฐมวัย

1. อุดมการณ์การศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับแรกเพื่อวางรากฐานชีวิตของเด็กไทยให้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ มีพัฒนาการสมวัยอย่างสมดุล ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา บนพื้นฐานความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยใช้กิจกรรมกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการของสมองอย่างเต็มที่ รวมทั้งเตรียมเด็กให้

พร้อมที่จะเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับที่สูงขึ้น อันจะนำไปสู่ความเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไป การศึกษาปฐมวัยมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กบนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติ และพัฒนาการของเด็กแต่ละบุคคลภายใต้ บริบททางวัฒนธรรม อารยธรรม และวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกัน

2. หลักการของการจัดการศึกษาปฐมวัย

2.1 หลักการพัฒนาเด็กโดยองค์รวม โดยเริ่มจากการพัฒนาด้านร่างกายให้แข็งแรง สมบูรณ์ กระตุ้นให้สมองได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่พัฒนาด้านจิตใจและอารมณ์ให้เป็นผู้มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองเชื่อมั่นในตนเอง ร่าเริงแจ่มใสสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้พัฒนา ด้านสังคมโดยให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งพัฒนาสติปัญญา ส่งเสริมความคิด สร้างสรรค์ บนวิถีชีวิตของเด็กตามสภาพครอบครัว บริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย

2.2 หลักการจัดประสบการณ์ที่ยึดเด็กเป็นสำคัญ โดยจัดการอบรมเลี้ยงดูด้วยความรัก ความเอาใจใส่ และจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นเรียนให้สนุก เล่นให้มีความรู้ และเกิดพัฒนาการสมวัยอย่างสมดุล

2.3 หลักการสร้างเสริมความเป็นไทย โดยการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นคนไทย ความเป็นชาติไทยที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม เคารพนับถือและกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา มีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศไทย

2.4 หลักความร่วมมือ โดยครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาร่วมมือกันในการ อบรมเลี้ยงดู และพัฒนาเด็กให้มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมี คุณภาพ และมีความสุข ตลอดจนพร้อมที่จะเรียนรู้ในการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

2.5 หลักแห่งความสอดคล้อง อุดมการณ์และมาตรฐานในการจัดการศึกษาปฐมวัย ต้องสอดคล้องกับสาระบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 นโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ

มาตรฐานการศึกษาปฐมวัย มีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานด้านคุณภาพเด็ก

1. มาตรฐานที่ 1 เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
ตัวบ่งชี้

1.1 มีวินัย มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกัน

- 1.2 มีความซื่อสัตย์สุจริต
- 1.3 มีความกตัญญูกตเวที
- 1.4 มีเมตตากรุณา มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น
- 1.5 ประหยัด รู้จักใช้และรักษาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม
- 1.6 มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย

2. มาตรฐานที่ 2 เด็กมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ตัวบ่งชี้

- 2.1 รับรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม
- 2.2 เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมกิจกรรม/ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

3. มาตรฐานที่ 3 เด็กสามารถทำงานจนสำเร็จ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีความรู้สึก

ที่ดีต่ออาชีพสุจริต

ตัวบ่งชี้

- 3.1 สนใจและกระตือรือร้นในการทำงาน
- 3.2 ทำงานจนสำเร็จและภูมิใจในผลงาน
- 3.3 เล่นและทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้
- 3.4 มีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพสุจริต

4. มาตรฐานที่ 4 เด็กสามารถคิดรวบยอด คิดแก้ปัญหา และคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ตัวบ่งชี้

- 4.1 มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้
- 4.2 แก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
- 4.3 มีจินตนาการ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

5. มาตรฐานที่ 5 เด็กมีความรู้และทักษะเบื้องต้น

ตัวบ่งชี้

- 5.1 มีทักษะในการใช้กล้ามเนื้อใหญ่-เล็ก
- 5.2 มีทักษะในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5
- 5.3 มีทักษะในการสื่อสาร
- 5.4 มีทักษะในการสังเกตและสำรวจ
- 5.5 มีทักษะในเรื่องมิติสัมพันธ์
- 5.6 มีทักษะในเรื่องจำนวน ปริมาณ น้ำหนัก และการกะประมาณ
- 5.7 เชื่อมโยงความรู้และทักษะต่าง ๆ

6. มาตรฐานที่ 6 เด็กมีความสนใจใฝ่รู้ รักการอ่าน และพัฒนาตนเอง
ตัวบ่งชี้

- 6.1 รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล และมีความสนใจใฝ่รู้
- 6.2 มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว และสนุกกับการเรียนรู้

7. มาตรฐานที่ 7 เด็กมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี
ตัวบ่งชี้

- 7.1 รักการออกกำลังกาย ดูแลสุขภาพ และช่วยเหลือตนเองได้
- 7.2 มีน้ำหนักร่างกายส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์
- 7.3 เห็นโทษของสิ่งเสพติดให้โทษและสิ่งมอมเมา
- 7.4 มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม
- 7.5 ร่าเริง แจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ครู และผู้อื่น

8. มาตรฐานที่ 8 เด็กมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และ
การเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้

- 8.1 มีความสนใจและร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ
- 8.2 มีความสนใจและร่วมกิจกรรมด้านดนตรี
- 8.3 มีความสนใจและร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหว

มาตรฐานด้านการจัดการเรียนรู้

1. มาตรฐานที่ 9 ครูมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ ความรู้ความสามารถตรงกับงาน
ที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี และมีครูพอเพียง

ตัวบ่งชี้

- 1.1 มีคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
- 1.2 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ผู้ปกครอง และชุมชน
- 1.3 มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการสอนและพัฒนาเด็ก
- 1.4 มีการแสวงหาความรู้และเทคนิควิธีการใหม่ ๆ รับฟังความคิดเห็น ใจกว้าง และ

ยอมรับการเปลี่ยนแปลง

- 1.5 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาหรือเทียบเท่าขึ้นไป
- 1.6 สอนตรงตามวิชาเอก – โท หรือตรงตามความถนัด
- 1.7 มีจำนวนพอเพียง (หมายรวมทั้งครูและบุคลากรสนับสนุน)

2. มาตรฐานที่ 10 ครูมีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเน้นเด็กเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้

- 2.1 มีความรู้ความเข้าใจเป้าหมายการจัดการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย
- 2.2 มีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล
- 2.3 มีความสามารถในการจัดประสบการณ์ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ
- 2.4 มีความสามารถในการใช้สื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเรียนรู้ของเด็ก
- 2.5 มีการประเมินพัฒนาการของเด็กตามสภาพจริงโดยคำนึงถึงพัฒนาการตามวัย
- 2.6 มีการนำผลการประเมินพัฒนาการมาปรับเปลี่ยนการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนา

เด็กให้เต็มตามศักยภาพ

- 2.7 มีการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและนำผลไปใช้พัฒนาเด็ก

มาตรฐานด้านการบริหารและการจัดการศึกษา

1. มาตรฐานที่ 11 ผู้บริหารมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการ

ตัวบ่งชี้

- 1.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
- 1.2 มีความคิดริเริ่ม มีวิสัยทัศน์ และเป็นผู้นำทางวิชาการ
- 1.3 มีความสามารถในการบริหารงานวิชาการและการจัดการ
- 1.4 มีการบริหารที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้เกี่ยวข้องพึงพอใจ

2. มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้าง ระบบการบริหารงานและพัฒนางค์กรอย่างเป็นระบบครบวงจร

ตัวบ่งชี้

- 2.1 มีการจัดองค์กร โครงสร้าง และระบบการบริหารงานที่มีความคล่องตัวสูงและปรับเปลี่ยนได้เหมาะสมตามสถานการณ์
- 2.2 มีการจัดการข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมและทันต่อการใช้งาน
- 2.3 มีระบบการประกันคุณภาพภายในที่ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- 2.4 มีการพัฒนานุเคราะห์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
- 2.5 ผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้องพึงพอใจผลการบริหารงานและการพัฒนาเด็ก

3. มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีการบริหารและจัดการศึกษาโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน ตัวบ่งชี้

- 3.1 มีการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษา
- 3.2 มีการบริหารเชิงกลยุทธ์ และใช้หลักการมีส่วนร่วม
- 3.3 มีคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมพัฒนาสถานศึกษา
- 3.4 มีการบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน
- 3.5 มีการตรวจสอบและถ่วงดุล

4. มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษามีการจัดหลักสูตร และประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นเด็ก เป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้

- 4.1 มีหลักสูตรที่เหมาะสมกับเด็กและท้องถิ่น
- 4.2 มีการส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองความ
สนใจและเหมาะสมกับวัยของเด็ก
- 4.3 มีการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการจัดประสบการณ์การเรียนรู้และสื่อ
อุปกรณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้
- 4.4 มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยบูรณาการผ่านการเล่นและเด็กได้เรียนรู้จาก
ประสบการณ์ตรง
- 4.5 มีการบันทึก การรายงานผล และการส่งต่อข้อมูลของเด็กอย่างเป็นระบบ
- 4.6 มีการนิเทศและนำผลไปปรับปรุงการจัดกิจกรรม/ ประสบการณ์อย่างสม่ำเสมอ
- 4.7 มีการนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดประสบการณ์

5. มาตรฐานที่ 15 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพเด็กอย่างหลากหลาย ตัวบ่งชี้

- 5.1 มีการจัดและพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือเด็กอย่างทั่วถึง
- 5.2 มีการจัดกิจกรรม กระตุ้นพัฒนาการทางสมอง ตอบสนองความสนใจ และ
ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก
- 5.3 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมที่ดีงาม
- 5.4 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านศิลปะ ดนตรี และการเคลื่อนไหว
- 5.5 มีการจัดกิจกรรมสืบสานและสร้างสรรค์ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาไทย
- 5.6 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

6. มาตรฐานที่ 16 สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาตามธรรมชาติเต็มศักยภาพ

ตัวบ่งชี้

- 6.1 มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีอาคารสถานที่ที่เหมาะสม
- 6.2 มีการส่งเสริมสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของเด็ก
- 6.3 มีการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

6.4 มีห้องเรียน ห้องสมุด สนามเด็กเล่น พื้นที่สีเขียว และสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอและอยู่ในสภาพใช้งานได้ดี

6.5 มีการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา

มาตรฐานด้านการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

1. มาตรฐานที่ 17 สถานศึกษามีการสนับสนุนและใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นตัวบ่งชี้

- 1.1 มีการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น
- 1.2 สนับสนุนให้แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรระดับสถานศึกษา

2. มาตรฐานที่ 18 สถานศึกษามีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน องค์กรทางศาสนา สถาบันทางวิชาการ และองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน

ตัวบ่งชี้

- 2.1 เป็นแหล่งวิชาการในการแสวงหาความรู้และบริการชุมชน
- 2.2 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. **อุดมการณ์การศึกษาขั้นพื้นฐาน** เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน โดยรัฐต้องจัดให้มีการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยทุกคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะที่เป็นพลเมืองไทยและพลเมืองของโลก เพื่อเป็นรากฐานที่พอเพียงสำหรับการใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต รวมทั้งเพื่อการพัฒนาหน้าที่การงานและการพัฒนาคุณภาพชีวิตส่วนตนและครอบครัว และเพื่อสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนในอนาคต

2. หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 2.1 หลักการพัฒนาผู้เรียนอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา

ความรู้ และคุณธรรม เป็นผู้ที่มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ใฝ่รู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ที่พอเพียงต่อการพัฒนางานอาชีพและคุณภาพชีวิต ส่วนตน สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันและชาญฉลาด และมีความเป็นประชาธิปไตย

2.2 หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นไทย ให้มีความรัก และภาคภูมิใจในท้องถิ่น และประเทศชาติ มีความรู้และทักษะพื้นฐานสำหรับการประกอบอาชีพสุจริต มีความมุ่งมั่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีลักษณะนิสัยและทัศนคติที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีทั้งของครอบครัว ชุมชน สังคมไทย และสังคมโลก

2.3 หลักแห่งความเสมอภาค คนไทยทั้งปวงต้องมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า 12 ปี อย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันควบคู่ไปกับการมีคุณภาพ โดยไม่แบ่งชนชั้นหรือความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม

2.4 หลักการมีส่วนร่วม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ศักดิ์ศรีและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เกี่ยวกับการกระจายอำนาจ

2.5 หลักแห่งความสอดคล้อง อุดมการณ์และมาตรฐานในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องสอดคล้องกับสารบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 นโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ และสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมาตรฐานการอาชีวศึกษา และมาตรฐานการอุดมศึกษา

มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน

1. มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

ตัวบ่งชี้

1.1 มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ

1.2 มีความซื่อสัตย์สุจริต

1.3 มีความกตัญญูกตเวที

1.4 มีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม

1.5 ประหยัด รู้จักใช้ทรัพย์สินของส่วนตน และส่วนรวมอย่างคุ้มค่า

1.6 ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย นิยมไทย และดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย

2. มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
ตัวบ่งชี้

2.1 รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

2.2 เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมกิจกรรม/ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

3. มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

ตัวบ่งชี้

3.1 มีทักษะในการจัดการและทำงานให้สำเร็จ

3.2 เพียรพยายาม ขยัน อดทน ละเอียดรอบคอบในการทำงาน

3.3 ทำงานอย่างมีความสุข พัฒนางานและภูมิใจในผลงานของตนเอง

3.4 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

3.5 มีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพสุจริตและหาความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ตนสนใจ

4. มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์

ตัวบ่งชี้

4.1 สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปความคิดรวบยอด คิดอย่างเป็นระบบและมีการคิดแบบองค์รวม

4.2 สามารถคาดการณ์ กำหนดเป้าหมาย และแนวทางการตัดสินใจได้

4.3 ประเมินและเลือกแนวทางการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาอย่างมีสติ

4.4 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มองโลกในแง่ดี และมีจินตนาการ

5. มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

ตัวบ่งชี้

5.1 มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยตามเกณฑ์

5.2 มีผลการทดสอบรวบยอดระดับชาติเฉลี่ยตามเกณฑ์

5.3 สามารถสื่อความคิดผ่านการพูด เขียน หรือนำเสนอด้วยวิธีต่าง ๆ

5.4 สามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

5.5 สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

6. มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ตัวบ่งชี้

- 6.1 มีนิสัยรักการอ่าน การเขียน และการฟัง รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล
- 6.2 สนใจแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ รอบตัว ใช้ห้องสมุด แหล่งความรู้และสื่อต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา
- 6.3 มีวิธีการเรียนรู้ของตนเอง เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้ สนุกกับการเรียนรู้และชอบมาโรงเรียน

7. มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

ตัวบ่งชี้

- 7.1 มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพ และออกกำลังกายสม่ำเสมอ
- 7.2 มีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์
- 7.3 ป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติดให้โทษและหลีกเลี่ยงสภาวะที่เสื่อมต่อความรุนแรงโรคร้าย อุบัติเหตุ และปัญหาทางเพศ
- 7.4 มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม และให้เกียรติผู้อื่น
- 7.5 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ครู และผู้อื่น

8. มาตรฐานที่ 8 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา

ตัวบ่งชี้

- 8.1 ชื่นชม ร่วมกิจกรรม และมีผลงานด้านศิลปะ
- 8.2 ชื่นชม ร่วมกิจกรรม และมีผลงานด้านดนตรี/ นาฏศิลป์
- 8.3 ชื่นชม ร่วมกิจกรรม และมีผลงานด้านกีฬา/ นันทนาการ

มาตรฐานด้านการเรียนการสอน

1. มาตรฐานที่ 9 ครูมีคุณธรรม จริยธรรม มีวุฒิ/ ความรู้ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับชุมชนได้ดี และมีครูพอเพียง

ตัวบ่งชี้

- 1.1 มีคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
- 1.2 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน
- 1.3 มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการสอนและพัฒนาผู้เรียน
- 1.4 มีการแสวงหาความรู้และเทคนิควิธีการใหม่ ๆ รับฟังความคิดเห็น ใจกว้าง และยอมรับการเปลี่ยนแปลง

1.5 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางการศึกษาหรือเทียบเท่าขึ้นไป

1.6 สอนตรงตามวิชาเอก – โท หรือ ตรงตามความถนัด

1.7 มีจำนวนพอเพียง (หมายรวมทั้งครูและบุคลากรสนับสนุน)

2. มาตรฐานที่ 10 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้

2.1 มีความรู้ความเข้าใจเป้าหมายการจัดการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.2 มีการวิเคราะห์ศักยภาพของผู้เรียนและเข้าใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล

2.3 มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.4 มีความสามารถใช้เทคโนโลยีการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองและผู้เรียน

2.5 มีการประเมินผลการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพการเรียนรู้ที่จัดให้ผู้เรียน

และอิงพัฒนาการของผู้เรียน

2.6 มีการนำผลการประเมินมาปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็ม

ตามศักยภาพ

2.7 มีการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนและนำผลไปใช้พัฒนาผู้เรียน

มาตรฐานด้านการบริหารและการจัดการศึกษา

1. มาตรฐานที่ 11 ผู้บริหารมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา

ตัวบ่งชี้

1.1 มีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ

1.2 มีความคิดริเริ่ม มีวิสัยทัศน์ และเป็นผู้นำทางวิชาการ

1.3 มีความสามารถในการบริหารงานวิชาการและการจัดการ

1.4 มีการบริหารที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้เกี่ยวข้องพึงพอใจ

2. มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้าง ระบบการบริหารงาน และพัฒนาองค์กรอย่างเป็นระบบครบวงจร

ตัวบ่งชี้

2.1 มีการจัดองค์กร โครงสร้างและระบบการบริหารงานที่มีความคล่องตัวสูงและปรับเปลี่ยนได้เหมาะสมตามสถานการณ์

2.2 มีการจัดการข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบครอบคลุมและทันต่อการใช้งาน

2.3 มีระบบการประกันคุณภาพภายในที่ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2.4 มีการพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

2.5 ผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้องพึงพอใจผลการบริหารงานและการพัฒนาผู้เรียน

3. มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีการบริหารและจัดการศึกษาโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน ตัวบ่งชี้

3.1 มีการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษา

3.2 มีการบริหารเชิงกลยุทธ์ และใช้หลักการมีส่วนร่วม

3.3 มีคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมพัฒนาสถานศึกษา

3.4 มีรูปแบบการบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน

3.5 มีการตรวจสอบและถ่วงดุล

4. มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษามีการจัดหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน

เป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้

4.1 มีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น

4.2 มีรายวิชา / กิจกรรมที่หลากหลายให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามความสนใจ

4.3 มีการส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความถนัดและ

ความสามารถของผู้เรียน

4.4 มีการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมจัดการการเรียนรู้ และสื่ออุปกรณ์การเรียนที่

เอื้อต่อการเรียนรู้

4.5 มีการจัดระบบการบันทึก การรายงานผล และการส่งต่อข้อมูลของผู้เรียน

4.6 มีระบบการนิเทศการสอนและนำไปปรับปรุงการสอนอย่างสม่ำเสมอ

4.7 มีการนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน

5. มาตรฐานที่ 15 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนอย่างหลากหลาย ตัวบ่งชี้

5.1 มีการจัดและพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็งและทั่วถึง

5.2 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมและตอบสนองความสามารถทางวิชาการและความคิด

สร้างสรรค์ของผู้เรียน

5.3 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมและตอบสนองความสามารถพิเศษ และความถนัดของ

ผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ

5.4 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมที่ดีงาม

5.5 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านศิลปะ ดนตรี/ นาฏศิลป์ และกีฬา/ นันทนาการ

5.6 มีการจัดกิจกรรมสืบสานและสร้างสรรค์ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาไทย

5.7 มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

6. มาตรฐานที่ 16 สถานศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการที่ส่งเสริมให้

ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติเต็มศักยภาพ

ตัวบ่งชี้

6.1 มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีอาคารสถานที่เหมาะสม

6.2 มีการส่งเสริมสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้เรียน

6.3 มีการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศทุกรูปแบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

6.4 มีห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด พื้นที่สีเขียว และสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอและอยู่ในสภาพใช้งานได้ดี

6.5 มีการจัดและใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา

มาตรฐานด้านการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

1. มาตรฐานที่ 17 สถานศึกษามีการสนับสนุนและใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาใน

ท้องถิ่น

ตัวบ่งชี้

1.1 มีการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น

1.2 สนับสนุนให้แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำ

หลักสูตรระดับสถานศึกษา

2. มาตรฐานที่ 18 สถานศึกษามีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน องค์กรทางศาสนา

สถานบันทางวิชาการ และองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน

ตัวบ่งชี้

2.1 เป็นแหล่งวิทยากรในการแสวงหาความรู้และบริการชุมชน

2.2 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

จากมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด หากเขตพื้นที่การศึกษาหรือสถานศึกษาประสงค์จะเพิ่มเติมให้ครอบคลุมบริบทและเอกลักษณ์ของตนก็ย่อมทำได้ โดยในส่วนของเขตพื้นที่การศึกษา หากจะออกเป็นประกาศก็ให้ออกเป็นประกาศเฉพาะส่วนที่เขตการศึกษาเพิ่มเติมเท่านั้น ส่วนสถานศึกษาก็ดำเนินการทำนองเดียวกัน คือ ประกาศเฉพาะส่วนที่เพิ่มเติมของสถานศึกษาเอง ประชาสัมพันธ์ให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องทราบหรืออาจเพียงแค่เพิ่มเติมตัวบ่งชี้ภายใต้มาตรฐานที่มีอยู่แล้วก็ได้

มาตรฐานเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก สำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) องค์การมหาชน ได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศไปแล้ว

มาตรฐานเพื่อการประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมี 14 มาตรฐาน 60 ตัวบ่งชี้ ซึ่งทั้ง 14 มาตรฐาน จะเป็นส่วนหนึ่งในมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานหมดแล้ว ส่วนมาตรฐานเพื่อการประเมินภายนอกระดับปฐมวัยมี 14 มาตรฐาน 50 ตัวบ่งชี้ ซึ่งทั้ง 14 มาตรฐาน จะเป็นส่วนหนึ่งในมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยทั้งหมดเช่นเดียวกัน

มาตรฐานเพื่อการประเมินภายนอกระดับการศึกษาปฐมวัย มีดังนี้

1. มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน

- 1.1 มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
- 1.2 มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี
- 1.3 มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา
- 1.4 มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์
- 1.5 มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร
- 1.6 มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
- 1.7 มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

2. มาตรฐานด้านครู

- 2.1 มาตรฐานที่ 8 ครูมีคุณวุฒิ/ ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ
- 2.2 มาตรฐานที่ 9 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. มาตรฐานด้านผู้บริหาร

- 3.1 มาตรฐานที่ 10 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา
- 3.2 มาตรฐานที่ 11 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็นระบบครบวงจรให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา
- 3.3 มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.4 มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

3.5 มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา

มาตรฐานเพื่อการประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังนี้

1. มาตรฐานด้านคุณภาพผู้เรียน

1.1 มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

1.2 มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี

1.3 มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา

1.4 มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์

มีวิจารณ์ญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์

1.5 มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร

1.6 มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

1.7 มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

2. มาตรฐานด้านครู

2.1 มาตรฐานที่ 8 ครูมีคุณวุฒิ/ความรู้ ความสามารถตรงกับงานที่ได้รับมอบหมาย และมีครูเพียงพอ

2.2 มาตรฐานที่ 9 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. มาตรฐานด้านผู้บริหาร

3.1 มาตรฐานที่ 10 ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา

3.2 มาตรฐานที่ 11 สถานศึกษามีการจัดองค์กร โครงสร้างและการบริหารงานอย่างเป็นระบบครบวงจรให้บรรลุเป้าหมายการศึกษา

3.3 มาตรฐานที่ 12 สถานศึกษามีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.4 มาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้

3.5 มาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา

มาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตร หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน ซึ่งหมายถึงหลักสูตรที่มีมาตรฐานเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียน มาตรฐานในที่นี้ หมายถึง มาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้พึงปฏิบัติได้เมื่อเรียนจบการศึกษา มาตรฐานการเรียนรู้จึงเป็นเป้าหมายและกรอบทิศทางในการพัฒนาหลักสูตร และเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาคุณภาพการศึกษา ดังนั้น มาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมีความเกี่ยวข้องกับมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน นั่นคือ หากสถานศึกษาจัดการศึกษาตามหลักสูตร โดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ครบถ้วนในแต่ละช่วงชั้น ในขณะเดียวกันก็พัฒนาองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ โดยดำเนินการอย่างจริงจังและเข้มแข็ง ย่อมส่งผลถึงคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแน่นอน

ในทำนองเดียวกัน การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ก็ย่อมส่งผลถึงคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

จิตรประสงค์ ขาวเจริญ (2540, หน้า 127-131) ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า

1. ความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ครูเห็นด้วยระดับมาก
2. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ครูเห็นด้วยระดับปานกลาง
3. การอบรมนักเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
4. การเรียนการสอนในห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
5. การเรียนการสอนนอกห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
6. การวัดผลประเมินผล ครูเห็นด้วยระดับมาก
7. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู ระหว่างเพศชายและเพศหญิง เกี่ยวกับ

การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม รวม 6 ด้าน คือ ด้านความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ด้านการอบรมนักเรียน ด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน ด้านการเรียนการสอนนอกห้องเรียน และด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

8. ความคิดเห็นของครูระหว่างหมวดวิชา เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้านความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้านหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ด้านการอบรมนักเรียน และด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

9. ความคิดเห็นของครูที่สอนในโรงเรียนขนาดต่างกัน เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้านหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน ด้านการเรียนการสอนนอกห้องเรียน และด้านการวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กรองทอง รัตนจันทร์ (2543, หน้า 140-142) ได้วิจัยเรื่องสำรวจความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับหลักธรรมพระพุทธศาสนาที่จำเป็นสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในช่วงสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ ผลการศึกษาพบว่า

1. ครูเห็นด้วยอย่างยิ่งในการสอนหลักธรรมสำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ควรเน้นธรรมเกี่ยวกับไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ซึ่งเป็นเรื่องของความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของทุกสรรพสิ่งในโลก ให้เห็นเป็นปกติธรรมดา

2. ครูให้ความสำคัญกับการมีหลักธรรมที่เกี่ยวกับ เบญจศีล-เบญจธรรม ซึ่งสอนให้คนระมัดระวังกาย วาจาของตนเพื่อความไม่เบียดเบียนตนเอง ทั้งทางกาย ทางเพศ และทรัพย์สินของผู้อื่น และยังสอนให้มีจิตใจที่อ่อนโยน เห็นใจผู้อื่น มีวาจาที่ดีมีประโยชน์

3. ครูเห็นด้วยอย่างยิ่งในการสอนหลักธรรม ควรสอนหลักธรรมมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นธรรมะเกี่ยวกับการปฏิบัติด้วย กาย วาจา ใจ ให้อยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา และการมีสัมมาอาชีพ อันเป็นสิ่งเชื่อมโยงซึ่งกันและกันของสังคม และเป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือเศรษฐกิจพอเพียง

4. ครูให้ความสำคัญกับการสอนให้นักเรียนรู้และมีหลักธรรมที่เกี่ยวกับฆราวาสธรรม เป็นแนวประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียนในช่วงสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ โดยเห็นด้วยอย่างยิ่งในการสอนธรรมะสำหรับนักเรียน ควรเน้นธรรมะเกี่ยวกับการครองเรือนซึ่งหมายถึงบุคคลในครอบครัวควรมีคุณธรรมต่อกัน ตามฐานะของพ่อ แม่ หรือลูก ซึ่งเป็นเรื่องการรักษา

ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เกิดความสุข ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถร่วมกันเผชิญปัญหา อุปสรรคได้เป็นอย่างดี

5. ครูให้ความสำคัญกับการมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับทักษะมีกตประ โยชน์ เป็นแนวประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียนในช่วงที่สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ โดยเห็นด้วยอย่างยิ่งในการสอนหลักธรรมสำหรับนักเรียน ควรเป็นธรรมะเกี่ยวกับประโยชน์ในปัจจุบันซึ่งเป็นคุณค่าผู้ปฏิบัติในทันที โดยเริ่มที่ความขยันหมั่นเพียร การรู้จักรักษาทรัพย์ การรู้จักคบมิตรที่ดีและการรู้จักใช้จ่ายให้เหมาะสมกับอัตรภาพไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์สูง ประหยัดสุด

6. ครูให้ความสำคัญกับการมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับอิทธิบาท 4 เป็นแนวประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียนในช่วงสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ โดยเห็นด้วยอย่างยิ่งในการสอนหลักธรรมสำหรับนักเรียน ควรเน้นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับหลักธรรมอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นเรื่องของคุณธรรมช่วยให้กิจการงานประสบผลสำเร็จด้วยดี อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

7. ความคิดเห็นของครูใน โรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน โดยภาพรวมเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นักเรียนควรนำไปประพฤติปฏิบัติ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยโรงเรียนขนาดเล็ก มีความคิดเห็นแตกต่างกับโรงเรียนขนาดกลาง

นรา ตรีชัยญา (2543, หน้า 56-58) วิจัยเรื่องการนำหลักธรรมวิชาพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ และศึกษาเปรียบเทียบ จำแนกตามเพศ และขนาดโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำหลักธรรมวิชาพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของนักเรียนอยู่ในระดับมาก

2. นักเรียนหญิงและนักเรียนชายนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนหญิงมีระดับการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้มากกว่านักเรียนชาย

3. นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ใหญ่พิเศษ มีการนำหลักธรรมวิชาพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ไม่แตกต่างกัน

ประเวศ แจ่งประดิษฐ์ (2544, หน้า 72-75) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารงานตามมาตรฐานการบริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีสถานะผู้บริหารกับครูผู้สอนและบุคลากรในโรงเรียนที่จัดการศึกษา 2 ระดับ กับ 3 ระดับ เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารงานตามมาตรฐานการบริหารโรงเรียน 5 มาตรฐาน ได้แก่

1. การใช้แผนเป็นเครื่องมือในการบริหารงาน
2. การสนับสนุนบุคลากรให้เกิดความมุ่งมั่นในการพัฒนา
3. การจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน
4. การประสานความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อพัฒนาโรงเรียน
5. การประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพการบริหารงานตามมาตรฐานการบริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3 มาตรฐาน คือ มาตรฐานที่ 1, 2, 3 และระดับปานกลาง 2 มาตรฐาน คือมาตรฐานที่ 4 และ 5

2. ประสิทธิภาพการบริหารงานตามมาตรฐานการบริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนที่มีสถานะผู้บริหารกับครูผู้สอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ประสิทธิภาพการบริหารงานตามมาตรฐานการบริหารโรงเรียนตามความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียนที่จัดการศึกษา 2 ระดับ กับ 3 ระดับ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

บุญเจือ เสียงวัฒนะ (2546, หน้า 97-98) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำด้านวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. ภาวะผู้นำทางด้านวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเพชรบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณารายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ การยึดหน้าที่ในการปรับปรุงงานด้านวิชาการเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำด้านวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนกับคุณภาพการศึกษาโดยรวมมีความสัมพันธ์กันในทางบวกทุกด้าน มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .25 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณารายด้าน ความสัมพันธ์ด้านความสามารถเชิงวิเคราะห์มากที่สุด

3. ภาวะผู้นำด้านวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา ได้แก่ ด้านการสังเกตการสอนของครู และให้ข้อมูลย้อนกลับ ด้านการยึดหน้าที่ในการปรับปรุงทางวิชาการ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น และด้านความกระตือรือร้นในการใช้กลยุทธ์เพื่อปรับปรุงงานวิชาการ

รัตนา สนั่นเอื้อ (2546, หน้า 82-84) ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาและผลการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตบึงกุ่ม สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับ ได้แก่ ด้านภาวะผู้นำ ด้านการจูงใจ และด้านการติดต่อสื่อสาร
2. ครู มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก 2 ด้าน ได้แก่ ด้านภาวะผู้นำ และด้านการติดต่อสื่อสาร
3. ผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นว่า พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาและผลการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
4. ครู มีความคิดเห็นว่า พฤติกรรมการบริหารสถานศึกษาและผลการดำเนินงานประกันคุณภาพของโรงเรียนประถมศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุชิน มั่นคิด (2546, หน้า 112-114) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานคุณภาพการศึกษาด้านกระบวนการกับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับคุณภาพตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาด้านกระบวนการของโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามกระบวนการปฏิบัติงานของโรงเรียน ปรากฏผลว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับคุณภาพมากทุกมาตรฐาน
2. เมื่อแยกผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามขนาดของโรงเรียน คือ เรื่องการบริหารการจัดการอย่างเป็นระบบ พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เรื่องการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรขั้นพื้นฐานและความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น โรงเรียนขนาดใหญ่และเล็กมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เรื่องการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของนักเรียน โรงเรียนขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เรื่องการพัฒนาครูและบุคลากรอื่นให้มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ โรงเรียนขนาดเล็กมีค่าเฉลี่ยสูงสุดและโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และเรื่องส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนขนาดเล็กมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และโรงเรียนขนาดกลางมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3. ผลการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผลการเรียนรู้อยู่ในระดับพอใช้

4. ความสัมพันธ์ระหว่างระดับคุณภาพมาตรฐานคุณภาพการศึกษาด้านกระบวนการกับผลการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ

ถัดมา ผสมทรัพย์ (2548, หน้า 79-81) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาการใช้คุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การใช้คุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในภาพรวมทั้ง 10 ด้าน คือ อาชชวะ ศีล อวิหิงสา ขันติ มัททวะ บริจาคะ อักโกระ อวิโรชนะ ทาน และตบะ อยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบการใช้คุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระหว่างผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อยกับผู้บริหารที่มีประสบการณ์มากโดยรวม และคุณธรรมด้านทาน บริจาคะ อาชชวะ ขันติ และอวิโรชนะ มีระดับการใช้คุณธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนคุณธรรมด้านศีล มัททวะ ตบะ อักโกระ และอวิหิงสา มีระดับการใช้คุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

วุฒิชัย วีระวัฒน์ (2549, หน้า 62-64) ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินงาน โรงเรียนวิถิปุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. การดำเนินงาน โรงเรียนวิถิปุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีการดำเนินงานอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ

2. การดำเนินงาน โรงเรียนวิถิปุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดชลบุรี จำแนกตามตำแหน่ง ในภาพรวมด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. การดำเนินงาน โรงเรียนวิถิปุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดชลบุรี ในภาพรวมปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

อัมพร บำรุงผล (2549, หน้า 96-98) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารโรงเรียนวิถิปุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่าการบริหารโรงเรียนวิถิปุทธดีเด่น และวิถิปุทธทั่วไปของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 3 ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เมื่อเปรียบเทียบการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธดีเด่นกับโรงเรียนวิถิพุทธทั่วไปของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 3 ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยต่างประเทศ

Johnson (1977, p. 2769 -A) ได้ศึกษาการใช้ทีมงานร่วมกันรักษาวินัยด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน และจัดกลุ่มให้คำปรึกษาของครูเพื่อช่วยลดพฤติกรรมทำผิดต่าง ๆ ละส่งผลต่อการหยุดและเลิกพฤติกรรมนั้น ๆ นอกจากนี้ยังได้สอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารที่มีต่อการจัดทีมงานร่วมกันรักษาระเบียบวินัย และจัดกลุ่มมาเพื่อให้คำปรึกษาของครูว่าจะช่วยป้องกันปัญหาการทำผิดวินัยซึ่งจะทำให้โรงเรียนล้มเหลว โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อำนวยการ 180 โรงเรียน ผู้บริหารทุกคนเห็นด้วยว่า ทีมงานร่วมกันรักษาวินัย และการจัดกลุ่มให้คำปรึกษาของครูช่วยลดปัญหา การทำผิดวินัย และช่วยปรับปรุงพฤติกรรมของนักเรียน และลดเลิกพฤติกรรมที่ผิดวินัย มีความสัมพันธ์กับความเห็นของผู้บริหารต่อประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานทั้งสองอย่าง

Killion (1977, p. 4612 - A) ได้ศึกษาวิธีการและเครื่องมือที่ผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาในอินเดียนำไปใช้ในการจัดเกี่ยวกับระเบียบวินัยของโรงเรียน การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจวิธีการและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการจัดการเกี่ยวกับนักเรียนที่ประพฤติผิดวินัย จากการศึกษาพบว่า วิธีการที่ใช้ได้ผลดีคือ การพูดคุยทางโทรศัพท์ วิธีการที่ใช้ได้ผลน้อยที่สุดคือการกักขังหน่วงเหนี่ยว และสาเหตุเบื้องต้น ของปัญหาคือผู้ปกครองขาดความเอาใจใส่ และปัญหาที่สำคัญอันดับหนึ่งของการประพฤติผิดระเบียบวินัยคือ ความเมินเฉย ไม่เอาใจใส่นักเรียน และเมื่อเปรียบเทียบ ตามขนาดของโรงเรียนพบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่มักมีปัญหาด้านการประพฤติผิดวินัยมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

Price (1992, p. 735 - A) ได้ทำการศึกษาผลของเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับอุดมศึกษา โดยวิธีการสังเคราะห์ผลงานวิจัย 62 เรื่อง สรุปการศึกษาได้ 6 ข้อหลัก ดังนี้

1. เหตุผลเชิงจริยธรรมพัฒนาขึ้นตามระดับการศึกษา
2. เหตุผลเชิงจริยธรรมพัฒนามากในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมากกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและวิทยาลัย
3. เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับวิทยาลัยช่วงปีแรกจะพัฒนามากกว่าปีอื่น
4. การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกันระหว่างเพศ
5. การพัฒนาของเหตุผลเชิงจริยธรรมจากนักศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 4 ในวิชาเอกที่ต่างกัน

ไม่พบว่ามีความแตกต่างกัน

6. ประเภทของสถาบันที่มีผลต่อการพัฒนาทางเหตุผลเชิงจริยธรรมจากปีที่ 1 ถึง 4 ได้แก่ สถาบันทางทหาร และสถาบันทางศาสนา

Kopel and Elain (1997, p. 2913-A) ได้ศึกษาการนำการจัดการคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จไปใช้ในโรงเรียนมัธยมในรัฐมินนิโซตา สหรัฐอเมริกา ประกอบด้วย 1) การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง 2) การมุ่งเน้นผลผลิต 3) การตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล 4) ความเป็นผู้นำ 5) การประเมินผล 6) การคิดแบบเป็นระบบ และ 7) การฝึกอบรมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปริมาณการนำหลักการจัดการคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จไปใช้ และปัญหาอุปสรรค ผลการศึกษาพบว่า 1) มีการใช้หลักการจัดการคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จทั้ง 7 ในโรงเรียนมัธยมในรัฐมินนิโซตา สหรัฐอเมริกาในระดับที่แตกต่างกัน 2) ยังไม่มีโรงเรียนใด นำหลักการจัดการคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จ ทั้ง 7 หลักไปใช้ได้อย่างเต็มที่ 3) ขาดวิทยากรและบุคคลที่เป็นผู้นำ ส่วนอุปสรรคในการนำโครงการไปใช้ มีปัญหาจากเวลา เจตคติของบุคลากร และการฝึกอบรมไม่เพียงพอ

Bof (1998, p. 2914-A) ได้ศึกษาการปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพของการประถมศึกษาในประเทศบราซิล ศึกษากรณีโรงเรียนประถมในเขตเทศบาลนครโดโนโปลิส จังหวัดมาโตรอสโซ จำนวน 11 แห่ง เป็นการศึกษาโปรแกรมการปรับปรุงคุณภาพ และประสิทธิภาพการประถมศึกษา ในด้านการเรียนซ้ำชั้น และการลดอัตราการออกกลางคัน ในโรงเรียน โดยมุ่งเน้นรูปแบบของการจัดการระดับโรงเรียนขึ้นใหม่ มีรูปแบบการบริหารจัดการ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นแรก บริษัทให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหารและผู้ประสานงาน ขั้นที่สอง บุคลากรของโรงเรียนทำการฝึกอบรมบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน

ผลการศึกษาพบว่า มีเพียง 4 โรงเรียนมีการใช้โปรแกรมปรับปรุงคุณภาพอย่างสมบูรณ์แบบการใช้โปรแกรมมีปัญหาและข้อจำกัด ดังต่อไปนี้

1. การต่อต้านการนำโปรแกรมคุณภาพมาใช้ในโรงเรียน
2. ความรอบรู้ด้านแนวคิดและอุปกรณ์ เครื่องมือไม่เพียงพอ
3. การอภิปรายซักถามเกี่ยวกับโปรแกรมในระดับโรงเรียนไม่เพียงพอ
4. ผู้บริหารและผู้ประสานงานมีเวลาไม่เพียงพอตามโปรแกรม

นอกจากนี้ยังพบว่า การต่อต้านของผู้ใช้โปรแกรม เมื่อเวลาผ่านไปมีจำนวนลดลง และมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโรงเรียน คือลดอัตราการเรียนซ้ำ และการออกกลางคัน เนื่องจากมีการสอนซ่อมเสริม การออกเยี่ยมครอบครัวนักเรียนและให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วม

Bugg (2000, p. 61) ศึกษาวิจัยเรื่อง การประกันคุณภาพการศึกษาและการวางแผนพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในมลรัฐอิลลินอยซ์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ

ตรวจสอบประสิทธิภาพของคณะกรรมการการศึกษาของรัฐในโครงการประกันคุณภาพการศึกษา และพัฒนาแผน ที่ใช้เป็นตัวกระตุ้นการพัฒนากระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบในโรงเรียนมัธยมปลายของรัฐ การศึกษาครั้งนี้เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับขอบเขตที่โรงเรียนสองแห่งใช้การประกันคุณภาพการศึกษา เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยพบว่า

1. ก่อนที่จะมีการนำการประกันคุณภาพและแผนพัฒนามาใช้โรงเรียนทั้งสองแห่ง ยังไม่ได้ใช้ระเบียบโครงสร้างในการปรับปรุงโรงเรียน
2. โรงเรียนในชนบทสามารถใช้กระบวนการประกันคุณภาพ เพื่อเป็นการกระตุ้นการพัฒนาโครงสร้างการจัดระเบียบของโรงเรียนในขณะที่โรงเรียนในเมืองไม่สามารถทำตามกระบวนการได้สำเร็จ
3. การประกันคุณภาพมีผลดีต่อแผนการสอนในโรงเรียนทั้งสองแห่ง
4. ถึงแม้ว่าการประกันคุณภาพจะประสบความสำเร็จในเรื่องเกี่ยวกับการปรับปรุง แต่ยังเป็นที่ถกเถียงว่าสิ่งแวดล้อมบางประการอาจทำให้โรงเรียนไม่สามารถค้นหาปัญหาที่แท้จริงได้
5. โครงร่างของการประกันคุณภาพสามารถช่วยโรงเรียนในการพัฒนาวัฒนธรรมการปรับปรุงโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามก็ดีการขาดตัวแปรบางตัว เช่น ภาวะผู้นำ ทรัพยากรทางการเงิน ทำให้กระบวนการไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย

Floit (2000, p. 61) วิจัยเรื่อง ผลกระทบของรายงานการประเมินคุณภาพภายนอก ต่อโรงเรียนในมลรัฐอิลลินอยซ์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาว่าการมีส่วนร่วมในการทบทวนการดำเนินงานจากภายนอกจะมีส่วนช่วยให้กระบวนการพัฒนาโรงเรียนแบบบูรณาการดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องหรือไม่ ผู้วิจัยวิเคราะห์จากรายงานการประเมินภายนอก ได้ระบุให้เห็นถึงประเด็นบรรยากาศการเรียนรู้ และถึงแม้ว่ารายงานนี้ได้กล่าวถึงความจำเป็นต้องการกำหนดทิศทางของหลักสูตรให้สอดคล้องกับมาตรฐานของรัฐ แต่มีหลักฐานอ้างอิงน้อยมากในการปรับปรุงหลักสูตร การประเมิน และกลยุทธ์การสอน ส่วนการสนับสนุนจากชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนไม่ได้บูรณาการกับกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมที่กำหนด ผลการวิจัยพบว่ารายงานการประเมินภายนอก และรายงานข้อคิดเห็นจากโรงเรียนแบบบูรณาการอย่างต่อเนื่อง และความพยายามในการพัฒนาหลายอย่างยังไม่ต่อเนื่องและไม่อาจบ่งบอกได้ว่าเป็นองค์ประกอบของการประกันคุณภาพไม่ได้

Mackey (2003, p. 1146-A) ได้ศึกษาผลกระทบของอุดมการณ์ในการควบคุมอัตราการออกโรงเรียนกลางคันของนักเรียน ตามการรับรู้ของคณะกรรมการบริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในรัฐเท็กซัส ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญของการเรียนต่อหรือออกกลางคัน การรักษานักเรียนยังเรียนอยู่ในโรงเรียนนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศ

กับการออกจากโรงเรียนอย่างชัดเจน ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่าง สร้างบทบาทในทางบวกและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคณะครูกับนักเรียน ผู้บริหารต้องเป็นผู้ส่งเสริมชี้นำ โดยใช้การฝึกอบรมครูประจำการ ฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม และเรื่องมนุษยสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่บรรยากาศทางสังคมของโรงเรียน ให้ดียิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป แนวทางจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนั้นควรที่จะจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีจิตสำนึกที่ดี นำเอาหลักธรรมพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้ชีวิตมีความสุข บริสุทธิ์ รู้จักกระทำความดี ละเว้นความชั่ว นอกจากนี้สมควรอย่างยิ่งที่จะน้อมนำเอาพระบรมราโชวาทหรือกระแสพระราชดำริมาเป็นแนวการจัดกิจกรรม เมื่อศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนจนเข้าใจ และนำมาปฏิบัติ จะทำให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งตนเอง สังคม ประเทศชาติ ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายซึ่งกันและกันจึงต้องให้นักเรียนเข้าใจหลักธรรมและน้อมนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำ และคุณภาพของการศึกษายังขึ้นอยู่กับพัฒนาอย่างหลากหลายของสถานศึกษา ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม ครู บุคลากร และผู้บริหาร ภาวะความเป็นผู้นำ และสังคมชุมชนเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้าง ทำให้โรงเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด